

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YUVA MI MAL MI?

CENGİZ BEKTAŞ

inceleme

YAZKO

Türkocağı C No: 17, Kat: 2

Cağaloğlu-Istanbul

Yazarın öteki yapıtları :

Şiir:

KİŞİ

AKDENİZ

MOR (TRT Başarı ödülü)

DÖRT KİŞİVDİLER BİR DE BEN

VERYÜZÜNÜN YÜREĞİ

VERDELİ GÖKDELİ

ZEYTİNLİ FIRIN SOKAĞI

Deneme:

MİMARLIKTAKİ ELEŞTİRİ (1968 T.D.K. Ödülü)

BEDRİ RAHMİ NAKİŞLİ BİR DENEME

BENİM OĞLUM BİNA OKUR

İnceleme:

KOCASİNAN (Derleme)

HALK YAPI SANATINDAN BİR ÖRNEK: BODRUM

ANTALYA

Çocuk Yazını:

KOCA RIZA

EBEMEVLİ

Çeviri:

SAPPHO (Azra Erhat'la birlikte)

GRIMM KARDEŞLERDEN MASALLAR

**Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Teşislerinde
dizildi, basıldı, ciltlendi 27 73 37**

Kapak: Seckin Yasar

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <http://www.kitapyurdu.org>

Istanbul, 1987

YUVA MI? MAL MI?

CENGİZ BEKTAŞ

GİRİŞ

Babadağ'lı eski bir yapı ustasına, işverenle ilişkilerinin nasıl başladığını, nasıl yürüdüğünü sordum. Kısaca özetledi:

«O gelir bizi bulur. Tanış oluruz. Önce halini vaktini öğreniriz. Kaç çocuğu var? Nasıl yaşıyor? Ne kazanıyor? İsteği ne? Nasıl istiyor? Sonra, birlikte yeri görürüz. Onun gereksinimine uygun mu, yeterli mi ona bakarız. Yer üzerinde evin bölümlemesini konuşuruz. Kimi kez o bize örnek gösterir: Filancanın evi gibi olsun, dolapları falancanın evindeki gibi olsun... Kimi kez biz ona yaptıklarımızdan, ya da başka örneklerden gösteririz. Sonunda birlikte karar veririz.» (1)

Başka yerlerde konuştuğum ustaların söyledikleri de aşağı yukarı böyleydi. Bunlardan Antalya'lı seksenlik biri, ev yaptıracak olan kişinin, ustanın evine bir yıl önceden bir çuval buğday yolladığını anlattı. Böylece ilişkiler, ailecek gidip gelmeler başlarmış. (2)

Evi kullanacak olanla, onu gerçekleştirecek olan, tasarımı birlikte yapıyorlardı. Loncalarla, ustalarla yürütülen halkın yapı işleri, son çağlara dek bu yoldan ayrılmamıştır.

Babadağ'lı ustanın soyu üç kuşaktır yapıcıydı. Kendisi son yıllarda İzmir'e göçmüştü. Orada yap-sat düzeninde çalışıyordu. Bu işini de «hazır elbisecilik» olarak tanımlıyordu. Yaptığı, satış için (vitrin için) bir «mal» üretilmesiydi. «Mal» ile «ev» arasındaki ayrım, elbetteki hazır elbiseyle, ölçü üzerine dikilmiş elbise arasındaki ayrımı çok aşıyor. En azından, hazır elbiseden kurtul-

ması daha kolay. Oysa çoğu kimse, kendi iste- miyle seçemediği «mal» olan evde yaşam boyu kalmak zorunda. Bu nedenle, oluşumuna istekle katılman «ev» ile, «mal» olarak edinilen yer ara- sındaki ayrım (bilinse de bilinmese de) mutlu- luk sorununa dönüşmektedir.

Toplum için konu, bir «ev»le başlayıp bitme- mektedir. Evlerden oluşan çevre, temel sorunlar- dan biri olup çıkmaktadır.

Kişinin, kendinin olan evle ilişkisinin, yalnız- ca kiracısı olduğu evle ilişkisinden ne denli deği- şik olduğunu pek çok ülke deneyimle saptamak zorunda kaldı. Bu konuda ilginç gözlemleri 1974 yılında Yugoslavya gezimde Syn. Kemal Sey- fullah'dan dinlemiştim. Syn. Seyfullah 8 yıl Üs- küp belediye başkanlığı yapmıştı. Depremle yer- le bir olan Üsküp'ün yeniden kurulmasında en çok emeği geçenlerdendi. Konut konusunda önemli deneyimleri olmuştu. En önemli sapta- ması şöyleydi: «Toplum, oluşumuna katılmadığı çevrenin, ayakta tutulması çabalarına da katıl- mamaktadır.»

Bu yüzyılın başında, batıda, «hümanist» giri- şimciler, yaşam biçimlerini doğru dürüst tanı- madıkları işçi sınıfı için, «onlar bunu isterler» diyerek evler gerçekleştirdiler. Ancak bu evler kısa sürede el değiştirdiler. Daha çok orta sınıfta kullanıldılar. (3)

Kimi toplumların, oluşumuna katılmadıkları çevre içinde giderek bunalıma düştükleri göröl- dü. Genç kuşaklar, tüm son çağ gelişmelerinin (ulaşımından dumanına, tek-düze yapılarından doğa zehirlenmesine dek) insanın mutluluğun- dan yana olup olmadığından kuşkuya düştüler. Hoşnutsuzluk, bilindiği gibi 1968'de patlak ver- di. Ardından, kent tasarımı, mimarlık alanla- rında, «romantik» sayılabilecek bir dizi deneme- lere girişildi. Özellikle mimarlar, tasarım olayı- na ve öncesine ağırlıklarını koyamayan sosyo-

ekonomik kitlelerin savunuculuğunu üstlenmek istediler. (4) Örneğin Danimarka'da, 1970'lerin ikinci yarısında, kullanıcıların tasarıma katılmaları, çevrenin birlikte yaratılması gibi denemeler yapıldı. (5)

Yurdumuzda da, aşağı yukarı aynı yıllarda, Edirne'de benzer bir denemeye girişildi. (Bu deneme, amaç olarak, mimarların kendi sorunları sonucu yaratılan, ya da var olan düzenin sağlıklılaştırılması çabaları olan batılı örneklerden temelde ayrılıyordu.) Doğal olarak, politikada belli sosyal ağırlıklara ulaşılmadıkça konunun kamu sorununa dönüştürülemeyeceği bir kez daha saptandı.

Denemelerin, ilk adımların, (hiç çekinmeden söylemeli, başlangıçta kimilerince «özenti» gibi görülseler de) yararları yadsınamaz. Toplumun daha ele alamadığı, yapay olmayan kimi sorunların karşılıklarını önceden araştırma çabası, tam başarılı olmasa da, gelecekte süre kazandıracaktır. Ayrıca, benim bu konudaki denemelerimde, yalnızca bir utopia saptaması yapıp, o doğrultuda kalmağa zorlanmak gibi bir tutum da söz konusu değildir. Uygulamalarımı, gözlemciliğimi geliştirerek sürdürmeğe çalıştım. Yalnızca «zihinsel» çalışmaya dayanmayan, somut uygulama gözlemlerinden kaynaklanan, açıklama, çözümleme, simgeleştirme çabalarının daha sağlıklı olduğuna inanılan bir çağda değil miyiz?

7

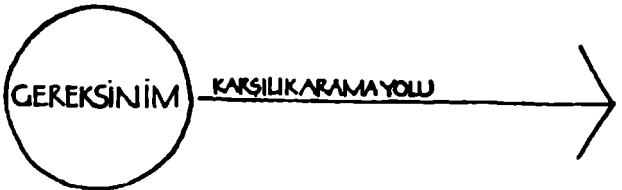
KONUNUN MİMARLIK AÇISINDAN AÇILIMI

MİMARLIK ÜRÜNÜ OLAN SONUCUN OLUŞMASININ BİLİNER YOLU

Sonunda mimarlık ürününün yaratılmasına varılan yol, kullanıcının gereksiniminden başlar. Gereksinimin belirip, kesinleşmesinden sonra ona bir karşılık aranması doğal... (Gereksinimin değışirliğı, üretilmesi, vb. konuları bu aşamada bir yana bırakalım.) Gereksinimin türü, boyutları; yaşama biçimine, toplum ilişkilerine bağlıdır.

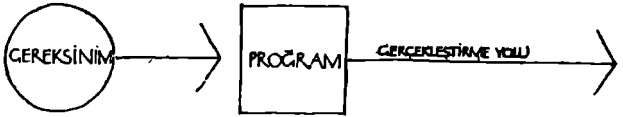
Bir çiftçinin eviyle bir balıkçının evi bir örnek olamıyacaktı. Üç kişinin yaşayacağı evle, onbeş kişinin yaşayacağı evin boyutlarının bir olamıyacağı bellidir.

Tek kişinin, ya da ailenin özel yaşam gereksinimleri, yalnızca onları ilgilendiren yapı türüyle karşılanabilir. Oysa toplum için yapılacak yapının, toplumu oluşturanların ortak gereksinimlerinden doğması gereklidir.

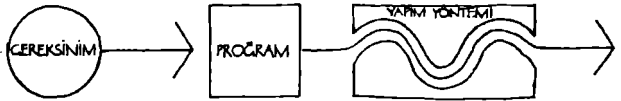

Gereksinimin karşılanması girişiminin ilk aşaması, onun niteliğinin, boyutlarının belirlenmesidir. Bir kişinin ne büyüklükteki bir alanda yatabileceğı, sekiz saat uyku süresince kaç m³ havayı soluyacağı; yatacağı yerde, soyunma gi-

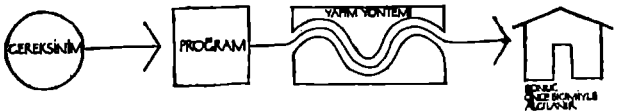
yinme gibi daha ne gibi işler yapacağı, özel istekleri, yatak odasının boyutlarını ortaya koyar. Gereksinim buna göre, örneğin «18 m2'lik bir oda» olarak saptanır. (İşlevci ya da biçimci v.b. tutumların tartışmasını gene bu aşamada bir yana bırakalım.) Mimarlık yolunda bu, program aşamasıdır.

Proğrama, burada ayrıntısına inmeyeceğim, istek, beklenti, gelecek, olanak, kültür birikimi v.b. etkileriyle son biçimi verilir. Bundan sonra bu programa uygun yapının önce tasarımına, ardından da gerçekleştirilmesine geçilir. Yapım yöntemimiz; olanaklarımıza, gereçlerimize, bilgi-mize, yeteneğimize bağlı olacaktır.

Son aşama, fiziksel sonucun ortaya çıkmasıdır. Bu sonucun bir biçimi vardır. İlk bakışta da önce biçimiyle algılanır.

Oysa kullanıcı için, bu sonucun en önemli yönü «biçimi» değildir. Kullanıcıyı önce, sonucun, gereksinimin karşılanmasında en iyi, en doğru, en ekonomik çözüm olup olmadığı ilgilendirir. Ne var ki, mimarlık sonucunun biçimi, onun en kısa, en kolay yoldan tanımlanmasını sağlar. Ama yalnız biçimiyle anılması, değerlendirilmesi gibi sakıncalı tutumlara da neden olur. Çoğu kez mimarlık tarihi adı altında biçim tarihi ya-

pılır. Biçim, yansıması olduğu gerçekten ayrı, kendi başına, tarihin konusu olmağa başlar. Bu nedenle biçim tarihçiliği, yapay ve geçmişe kasıtlı bir bakıştır. Çağlar boyu bakış açısı hep güne göre değişmiştir, değişecektir. Oysa yansıttığı gerçekte bu değişme yoktur. Biçim tarihçisi, geçmişe bugünden baktığı için bir bakıma «ideo-lojik» tutum içindedir de...

Mimarlığı sanat kavramı açısından ele alan görüşe göre, her sonuç bir mimarlık ürünü değildir. Sonucun mimarlık ürünü sayılabilmesi için bir sanat değeri taşıması zorunludur. Sanat değerinin olup olmadığı tartışmasına da çoğu kez yalnız günün beğenisine göre ve biçimiyle konu olur. En azından belli başlı yayınlarda bu böyledir. Yapıların, planlarından kesitlerinden çok, görünüşleriyle anlatılmaları bunu gösterir.

Anadolu geleneğinde biçimin işlevden doğması, tartışılması gereksiz bir doğallıktır. (Bu olgunun salt «işlevcilik» olmadığı, ürünlerin nitelikleriyle kanıtlanmıştır. Burada yalnızca, yola nereden çıkıldığının altını çizmekteyim.) Oysa böyle bir ilke, yirminci yüzyılda kimi ülkelerde, yeni bir mimarlık akımının kaynağı olarak görülüyordu. «Biçim işlevi izler» diye özetlenen bu görüş, o çağda, çoğunlukça, geçerli olana bir karşı çıkış olarak değerlendiriliyordu.

GEREKSİNİMİN ÜRETİLMESİNDE VE SAPTANMASINDA TOPLUM GÜÇLERİ

Gereksinimin üretilmesi ve saptanması, bir ailenin içinde bile, kimin sözünün geçer oluşuna bağlıdır. Toplumda da öyle...

Gereksinimin ne olduğunun saptanması, toplumsal dengeye, yönetim biçimine göre değişecektir. Yönetime egemen olan güçlere göre değişecektir. Çoğunluğun dediğinin olduğu varsayılan toplumlarda bile, azınlıkların gereksinimleri kolay kolay dile getirilemeyecektir. Dile getirilse, zorlansa bile, belli bir siyasal ağırlık kazanıncaya dek sağlıklı çözüme ulaştırılamıyacaktır. Azınlığın, gereksinimini dile getirebilmesi, ekonomik açıdan ayakta kalabilme gücüne bağlıdır.

Tarih içinde gözlenen de kesinlikle budur. Kilisenin egemen güç olduğu çağlardaki kimi toplumların mimarlıklarını, ancak o çağlarda yapılmış kilise ya da başka dinsel yapılar üzerinden izleyebiliyoruz. Bir kıralın egemen olduğu toplumda, önce onun buyrultuları doğrultusundaki yapılar gerçekleşebilecektir. Kısacası, işverenle birlikte, mimarlık ürünleri, giderek konuları da değişmektedir.

«Mimarlığın toplumun aynası olduğu» görüşü de egemen güce göre doğrudur. Geçmiş değerlendirilmemiz, bağlı olduğumuz katmanın bakış açısına göre değişir. (Başka katmanların kültür ürünleri diye geçmiş çağ yapıtlarını yadsımanın yanlışlığı artık tartışma dışıdır sanıyorum.)

Bu çerçeve içinde mimarlık, bu güne dek — çoğu kez — ya buyurulanı yapmış, ya da kendini beğendirmeye çıkmış modacıların durumuna düşmüştür. Genelde görülen de, işverenin beğenisine ve modaya göre kopyacılık yapmasıdır. Bu genelleme içinde kalanlar, yatayda yeni gösteri(!)lerden öteye geçemezler.

DEMOKRASİ ANLAYIŞI İÇİNDE GEREKSİNİMİN ÜRETİLMESİNİN VE SAPTANMASININ OLASILIKLARI

Bir ailenin yaşama biçimini, buna göre gereksinimini saptamak hiç de güç değil. Giriş bölümünde sözünü ettiğim Babadağ'lı usta gibi, işverenle tanış-biliş olup, ya da Antalya'lı ustalar gibi bir yıl ailecek gidip gelerek bunu sağlayabilirsiniz. Stuttgart'da yerleşmiş Çin asıllı bir mimarın, evini yapacağı aile ile altı ay birlikte yaşadığını duymuştum. Ben kendi uygulamamda, bir kaç gün birlikte yaşamakla, karşılıklı konuşup tartışmakla, onları dışarıdan, ilişkileri içinde gözlemekle yetinmek zorunda kaldım. Çözüm önerimi, mimarlık eğitimi görmemiş kimselerin de anlayabileceği bir anlatımla sunmaya özen gösterdim. Bu anlatım için benim şimdilik bulabildiğim en iyi yol, büyük ölçekli (örneğin 1/20 ölçeğinde) bir *maket* sunmak oldu. Maketi işverene, en az bir aylığına bıraktım. Onun, önerimi üç boyutlu olarak canlandırabilmesine yardımcı oldum. Maket, üzerindeki tartışmaya, bütün ev halkını katmaya çalıştım. Maket, gerekirse, kırılıp-sökülüp değiştirilebilmeliydi. Bir önerinin değişmez biçimsel simgesi değil, bir tartışmanın, birbirini anlamanın, yeni öneri üretilebilmenin gereci olmalıydı... Daha sonra, çoluk-çocuk tümünün eleştirilerini, önerilerini saptadım. Bunlar üzerinde kendileriyle yeniden yeniden tartıştım. Böylece onların tasarıma katkılarını sağlamağa uğraşıyordum.

Söze konu, bir ailenin konutu yerine, bir kaç bin ailenin gereksinimini karşılayacak bir yerleşme olursa, sorunun boyutları da doğal olarak değişecektir. Üçyüz-beşyüz, hele hele beşbin konutun içinde yaşayacak kişilerle tek tek tanışamazsınız. Yıllarca uğraşıp, herbirini yaşama biçimleriyle, gereksinimleriyle tanışanız bile, bunların bir arada oluşturdukları toplumu gene de tanıyamamış olabilirsiniz. Ayrıca, buna verilecek süre içinde, boyutları hiç de küçümsenemeyecek değişimler olacaktır. Bir toplumu tanımak, yalnızca bireylerinden alman, ya da toplumun ortak isteklerinden çıkarılan bilgileri elde etmekle olanaklı değildir. İlişkileri bilmek, bilgileri bu ilişkiler içinde değerlendirmek; yatay, düşey, çapraz bağıntılarını belirlemek zorundasınız. Buna gerekli olan güç ve yeterlik tek disiplinle sağlanamayacaktır. Bunun için, toplumun en az kendi karmaşıklığınca genişletilmiş bir uzmanlar takımı gereklidir. Bu, sosyoloğun, pedogoğun, sağlık uzmanlarının, mühendislerin mimarın ve benzerlerinin yer alacağı bir takım olacaktır. Bu takımın toplumla diyalog kurabilecek yetenekte olması; onu geçmişiyile, bugünüyle iyi tanır olması; geleceğini kaba çizgilerle de olsa sezinleyebilmesi gerekiyor.

Bütün bunların en iyi biçimde sağlandığını varsayalım. Gereksinimin saptanması gene de yeteri doğrulukta yapılamıyabilir. Çünkü, bu aşamada, seçmelerin de saptanması gerekecektir. Ayrıca, toplumun, seçmelerini, bağımlı olmadan yapabilmesi gerekiyor. Buna olanak sağlayacak yönetim biçimi olarak, batı dünyasında ilk usagelen, şimdilik, demokrasidir. Demokrasinin kimin demokrasisi olduğu gerçeği, sonucu elbette değiştiriyor. Atina demokrasisi, köleler için hangi gereksinimi saptayabilirdi ki? Kadımların seçme hakkı olmayan ülkelerde (daha düne dek kimi Avrupa ülkeleri gibi) edilse edilse erkeklerin demokrasisinden söz edilebilir.

Sözüm ona demokrasilerin, gerçek egemen güçlerin ayrıcalıklarını doğalmış gibi göstermek-te kullanıldığı çağımızda, konu üzerinde daha özenli durmak, gerçekçi olmak gerekiyor.

Özellikle, egemen güçlerin denetimi altındaki sonsuz iletişim olanaklarıyla (TV, radyo vb.) ilginç bir beyin yıkama çağıdır çağımız. Uygur olarak nitelenen ülkelerde, kültür bile, önceden belirlenip, paketlenip, pazarlanmaktadır. Bu sığ, kişiliksiz, edilgenliğe götüren, tecimsel yığın kültürüyle, büyük kitleler afyonlanmaktadır.

Var olduğu sanılan seçme bağımsızlığı, ortada bırakılan üç-beş seçenek arasındadır. Ya da sekiz yüz çeşit «şampuan» arasında... Kişiye, kendi kendine bir işi becerebilme duygusu satılmaktadır. Gerçekte, alay edercesine, çocuk yerine koyarcasına, ona yarı-yapılmış şeyler sunulmaktadır. (Örneğin. eve paket içinde gelen düz tahtalar, çubuklar, birbirlerine geçmeler ya da vidalarla eklenerek kitaplık, kutu, sandalya yapılması...) Bunun gibi, düşünceleri bile, neredeyse yarı çiğnenmiş sunulmaktadır. Kişi, sonuna koşullandırıldığı yolda, istediği gibi düşündüğünü sanmaktadır. Neyin iyi neyin kötü olduğu, yanlış olarak, önceden öylesine belirlenip, büyük kitlelere benimsetilmektedir ki; kişiler seçimlerinin hep «aynı» olduğunu bile sezinleyemeden kendilerini bağımsız sanabilmektedirler.

Yabancılaşmaları, yönetilmelerinin en kolay olacağı koyunlaşmaya dek vardırılabilir. Yabancılaşma elbette doyumsuzluk demektir. Tüketim de doyum... Yabancılaştırma yoluyla değiştirilmiş, belirli katmanların çıkarına göre önceden tanımlanmış yapay gereksinimlerin, tüketimle doyuma erdirilmelerinin kimlerin yararına olacağı ortadadır.

Böylesi toplumlarda, sanıldığından çok daha bilinçli bir tasarımlama süreci gerekmektedir. Cidderek tasarıma katılım yoluyla bilinçlendirme

ödevi önem kazanmaktadır.

Bugünkü gereksinimleri saptamak, bunları karşılayacak çözümün ancak bugün için doğru olabileceği de demektir. Bu durağan bir kesit alma işlemi olmaktadır. (Durağan mutluluk ya da mutluluğu bugün tanımlamağa kalkışmak.) Gelecekte ne olabileceğini önceden az çok görmek gerekiyor... Daha da önemlisi değişime açıklığı, yaratılanın kullanıma (yaşama) uyabilmesini sağlamak gerekiyor.

Bugünkü tarım toplumunun, kalkınabilmesi için, işleyim (endüstri) toplumuna dönüşmesi kararı verilmişse, işin içine «güdüm» girecektir. «Güdüm»ün, çoğunluğun «demokrasi» duygusu ile uyuşumu sağlanacaktır. Gereksinimler buna göre tanımlanacak, toplum «ikna» edilecektir. Yoksa, tarım toplumunun bugünkü gereksinimlerine göre (onların da katılmalarıyla) varılacak çözüm, çok kısa süre sonrası için yanlış olacaktır.

Bundan bir süre önce, yukarı Mısır'da, çiftçiler (fellahtarlar) için yapılacak yeni yerleşmelerle ilgili bir araştırma çalışması yaptım. Konuyu gerçekleştirecek olanların düşündüğü, halkın istediğini elden geldiğince vermektir. Bununla da, onlara bir şeyler verebilmenin erincini duymaktan başka bir amaçları olmadığını söylüyorlardı. Oysa, en ilkel koşullarda, hayvanlarıyla birlikte yaşayan bu insanların; en küçük bir ilerleme sonucunda, istekleri, gereksinimleri değişecekti. En kabasından bir örnekle, dört karılı olan babanın çocuğu, artık dört karı alamıyacaktı. Kentte öğrenimini yapmış genç kızı, köydeki gibi (anası gibi) duvarlar ardına kapamak kolay değildi.

Bugünün tarım toplumu için yapılacak ilk okul yapısı, bir kaç kuşak sonra, içinde işleyim toplumunun çocukları yetiştirilmek istendiğinde, sorunlar çıkaracaktır.

Bugünün toplumunun bugünkü gereksinimlerine tıpatıp karşılıklar getirdiğinizde, gerçekte, gelecekteki kullanıcıların engellerini, tutsaklıklarını kurmuş oluyorsunuz.

Bugün belirlenen işlev hiç değişmezse, bu birgün, en azından geri kalmışlık olacaktır. Çağımızın özelliklerinden biri, toplumun ilerleme-gelişme isteğinin, geleceğinin, bir «plan»a oturtulmağa çalışılmasıdır. Bu «plan»ı da elbetteki mimardan başkaları yapmaktadır. Önemli olan kullanıcının asıl bu planın oluşumuna katılabilmesidir. Mimar, değişmelere, gelişmelere ayak uydurabilecek, olanak verebilecek yapılar çözmek; kısacası, esnekliği sağlamak zorundadır. Kullanıcı, isteklerini, beklentilerini, olanaklarını belirtecektir. Mimar, kullanıcının katılımı dışında, değişik disiplinleri yardıma çağırarak, kendi dalı açısından gelecek projeksiyonunu elinden geldiğince becerebilmek zorundadır.

KULLANICININ PROGRAMIN SAPTANMASINA KATILIM OLANAKLARI

Kullanıcı, gereksinimini ortaya koyabilmesi, çözüm isteyebilmesi olasılığınca programın saptanmasına katılabilecektir. Daha önce de belirttiğim gibi, politik güç olunmadan, toplum içinde işveren durumuna gelebilmenin pek olasılığı yok... Mimarlık ise işveren olmaksızın uygulanamayan bir dal... Resim, Müzik, Yazın gibi değil... Buna göre, mimar, kendisi için çalışacağı toplum katını seçse bile, yalnızca kendi disiplininin olanaklarıyla istediği sonuca ulaşamayacaktır.

Gereksinimi saptanan toplumun, programlamaya yararlı olarak katılabilmesi için, mimarlık disiplininin gerekleri, gereksinimlerin yapaylığı açısından da uyarılması gerekecektir. Örneğin Türkiye’de, alışkanlıklara uymamalarına, yapılaşlarına uygun kullanılmamalarına karşın, uygarlık gereği gibi gösterildiği, moda olduğu için «alafranga tuvalet»in, ya da banyo teknesinin yapı programına girdiği bir gerçektir. Kendi kesesine yalan söylemenin, olduğundan değişik görünmenin tutarsızlığını anlatmak zorunluğu vardır. Özellikle, daha önce sözünü ettiğim yabancılaşma-doyum ilişkisi ve uygulanan ekonomik dizgeyle, tüketime itilen bir toplumun uyarılması bir ödev olmaktadır. Bu toplumlarda ortak kullanım çözümleri de elden geldiğince ortadan kaldırılmağa çalışılmaktadır.

Her konuta bir çamaşır makinası, bir termosifon satmak isteyenlerin çıkarına bir ortam ya-

ratılmaktadır. Yapı programları gün boyu boş kalan alanlarla şişirilmektedir. Bundan önce üç kat daha çok insanın yaşadığı kimi kentlerimizde sığılamamakta, konut açığı boyumuzu aşmaktadır. Ortak kullanımların yitirilmesi; karşılaşmaları, paylaşma duygusunu, kısacası ortak yaşamı da ortadan kaldırmaktadır.

Paranın durmadan değer yitirdiği ülkelerde, program çalışması sonucu ortaya çıkan alan gereksiniminin saptanması bile, mimarlık dahının dışında bambaşka etkilerle sonuçlandırılmaktadır. Spekülasyon, konut konusunu bir yatırım alanı, bir güvence sorunu durumuna getirince; 60-70 m² yetebilecek bir aileye, 100 m²'nin altında bir konut kabul ettirilememektedir. Bugünkü koşullarla kendisine 100 m²'lik konut kredisi tanınan kişi, bu olanağı sonuna dek kullanmak istemektedir. 100 m²'lik evle, 60 m²'lik ev arasındaki on yıl sonraki değer ayrımı düşünülürse, neden böyle davranıldığı da anlaşılabilir. Evi, bir temel güvence durumuna getirilen aile, geleceğini sağlamak amacıyla, ne olursa olsun, «mal» edinmek duygusuyla davranmaktadır. (Burada «sosyal prestij» konusunu da unutmamak gerekir)

Bu nedenle, tüm gereksinim saptama çalışmaları, programlamanın titizliği bir bakıma boşuna olmaktadır. Başka güçlerce saptanan ekonomik ortam içinde, böyle bir alanda tutarlılık yaratabilmenin güçlüğü, giderek olanaksızlığı ortadadır.

\\

MİMARLIK NEREDE BAŞLIYOR?

Mimarlık ürünü olan sonuçun oluşmasının bilinen yolu, buraya dek aktarmağa çalıştığım bölümüyle, çağımıza dek, mimarlık uğraşının dışında sanılmış ya da öyle tutulmuştur. Mimar bu işlere karıştırılmamış, kendisi de sorumluluğuna sahip çıkamamıştır. (Bu söylediklerim, hemen anlaşılacağı gibi, daha çok kamu yapıları için geçerlidir.)

Bu çizgiye dek yanlış, yetersiz, tepeden inme, egemen güce bağlı saptamalarla gelmiş bir konunun, mimar eliyle biçimlendirilmesi istenmiştir. Bu nedenle mimar, ya bir yapı canbazı, ya da biçimler yaratan bir «sanatçı», neredeyse bir yontucu gibi görülmeğe başlanmıştır. Çoğu ünlü yontucuların mimarlık da yapabilmeleri bunun sonucudur. (Doğru gelişmiş bir yolun sonucunda, işini ayrıca yontu sanatının konusu olabilecek duruma da getirebilmiş olanları unutmamaktayım. Ancak ezici ağırlık anlattığım yöndedir.)

Oysa bu çizgiye gelindikten sonra —çoğu kez — iş işten geçmiş olmaktadır. Bu noktadan sonra mimar, ancak buyurulanı yapan bir hizmet eridir. İşverenin isteğine, beğenisine, genel geçer «moda»lara uyacaktır. Kopyalar yapacaktır. Kopyanın, kendi ülkesinin dışından-içinden, gününden-geçmişinden olması bir bakıma önemli değildir. «Yöresel»in kopyasıyla, başka ülkelerin biçimlerinin kopyası arasında, belki yalnızca bir duygusallık ayrımı vardır. Mimarlık açısından ayırım yoktur... Kültürünün geçmişinden

kopya etmesi, bugünün bilincinde olmamasının, gericiliğinin sonucudur. Konunun bilincine herkesten önce varması gerekenler mimarlardır. Bu nedenle mimarlık dalı, çağımızda, bu yönden de önemli bir kararın eşiğine gelmiştir.

Mimarlığın, program konusuyla ilişkisini az daha açmak istiyorum. Bunu, daha önce şöyle bir değindiğim okul örneği üzerinden yapacağım:

Toplum gelecekte beklentilerine göre, olanaklarını zorlayarak, çocuklarını yetiştirmek isteyecektir. Çocukların ne olmaları istendiğine göre, onları öyle olmaya hazırlayacak ilk-orta-lise öğrenimi programlanacaktır. Mimar, bu programa göre okul yapısını kuracaktır. Bu yapının içinde, o program gereğince yapılması istenenler yapılabilecek, yer alabileceklerdir. Örneğin, tarım konusunda bilgili çocuklar yetiştirmekle teknik konulara açık çocuklar yetiştirmek başka başka işlerdir. Mimar da buna göre, ya tarım uygulama alanları ile bağlantılı, tarım bilgilerinin verilebileceği oylumlar düzenleyecek; ya da teknik bilgilerin edindirileceği laboratuvarlar tasarımlayacaktır. Bu, iki ayrı tür yapı demektir. Birini öteki yerine kullanmak, çekiç yapmak için düzenlenmiş işyerinde testere yapmaya çabalamak demektir.

Bir ülkede, bugün bile, kırk yıl öncesinin Alman eğitim programlarına uygun, oradan aktarılmış programlarla yapı yapıldığını düşünün... Bu yapıların, mimarlık açısından, daha başından yanlış olacağı ortada değil mi? Yanlışta güzel olur mu?

Toplum, yaşamını ne yönde biçimlendirmek isteyeceğine göre programlarını düzenlemeden, mimarlık disiplini işin neresinden başlayacağını bilemeyecektir. Bu nedenle, mimarın kendi disiplininde kendi başına kararlar alabilmesi de şimdilik yalnızca bir aldatmacadır. Son kuşak mimarları, bir çok ülkede, bu bilincin içinde ve sı-

kıntısındaadırlar. (Bu nedenle kullanıcının tasarıma katılımı konusu kimi ÷lkelerde kullanıcıdan çok inimarın sorunudur dense yeridir.) İstedığı işe «evet» ya da «hayır» diyebilecek güçte olanlar bile, çaresizliklerini bilmektedirler.

TASARIMA KATILMAYI SAĞLAMANIN İLK KOŞULU

Tasarıma katılmanın en doğru yollarından biri, başta anlattığım Babadağ'lı ustanın özetlediğidir. Ancak, çağımızda bu yolun anlattığım durumuyla sürdürülüp yaygınlaştırılamıyacağı da bir gerçek. Bu nedenle yeni yollar bulmak, kimi koşulları sağlamak zorunluğu var. Bu konuda bir dize denemeler yapıldı. Benim de doğrudan gerçekleştirdiğim denemelerim oldu. En sonda bunları aktaracağım. Burada önemli bulduğum koşullardan birinden söz etmek istiyorum:

Bir konuda anlaşabilmenin, birlikte karar verebilmenin ilk koşulu, dil birliğinin sağlanmasıdır. Birbirinin dilinden anlamayan iki kişinin birlikte bir kararı oluşturabilmeleri olanaksız...

Buradaki «dil» sözcüğünü soyut anlamlar yükleyerek kullanmadım. Kavramların bilinçli-bilinçsiz, birbirine karıştırıldığı bir ülkede; bir sözcük, kullanana göre değişik anlamlar yüklenebiliyor. Hele ülkeye neredeyse yabancılaştırılmış mimarların «terminoloji»si, doktorlarda ya da hukukçularda olduğu gibi, halkın dilinin tümüyle dışında kalabiliyor. Anlaşmayı sağlayabilmek için, soyutlama yapılarak «mimarlığın dili» diye baskalaştırılmağa çalışılan dili, halkın öğrenmesi elbette beklenemez. «Beni anlamıyorlar» diye ne «demek ki anlatamıyorsun» demelidir.

(Anlatabilmenin birinci koşulu anlatacağı şeyi çok iyi bilmekse, ikinci koşulu kime anlatacağını bilmektir. Birincisini de ikincisini de becereme-

yenler, çoğu kez eksikliği karşılarında ararlar. Ya da bu nedenin ardına gizlenirler. Kimilerinin derdi de, zaten işlerin daha iyi gitmesi için çaba göstermek değildir. Kendilerini soyutlayıp oturlar. Özellikle bunların, akademizm edilgenliğine düştükleri görülür. Bilim argosuyla laf sallataları da en çok bunların ürünleridir.)

Üstelik mimar, kullanıcının dilini bilmekle yetinemez. Anlatacağı şey, yalnız dille anlatılamaz. Yeni bir anlatım aracı geliştirmek zorundadır. Babadağ'lı, Safranbolu'lu, ya da Antalya'lı usta, kullanıcıya düşüncesini anlatabilmek için, varolan örnekleri kullanıyor. Sinan çağında, maketle çalışıldığını, düşünülenin maketle anlatıldığını biliyoruz. Kimi kez de, planın doğrudan yere çizildiğini biliyoruz. (6)

İsviçre'de, bir yerleşmenin içine eklenecek yapının dış çizgileri, sııklarla havaya çiziliyor. Halk, yapılacak işi gözünde canlandırabiliyor. Buna göre «evet yapılsın» ya da «hayır yapılmassın» diyebiliyor. Mikelanj'ın, en ince ayrıntılarına (yontularına varıncaya) dek yapılmış 1/20 ölçekli maketle çalışıldığını biliyoruz. Mikelanj'dan önce, Floransa Dom'u için yapılan yarışmaya, mimarlar 1/20 maketlerle katılmışlardı.

Teknik çizim eğitimi görmemiş kimselerin, mimarın iki boyutlu, kendine özgü çiziminden gerekeni anlamamaları doğal... Üç boyutlu maketle anlatım yolunun bu nedenle seçildiğini görüyoruz. Gene de bütün bunların dolaylı, simgesel anlatım yolları olduğu unutulmamalıdır.

Anlatmakla da sorun çözümlenmiyor. Anlatılan mimarın düşüncesidir. Asıl bundan sonra kullanıcının düşüncesi gelecektir. Bu düşünce mimar tarafından değerlendirilebilirse, tasarıma katılımın sağlanması yoluna belki girilebilecektir.

(Kullanıcı için maketin ölçeği de önemlidir. Yeteri büyüklükte yapılmazsa, gözünde canlandırabilmesi güç olacaktır. Bu nedenle en azın-

dan çok ginelenecek konularda, 1/1 ölçeğe dek yaklaşmağa çalışıldığı olmuştur.)

Kullanıcıya, kareli kağıt kalem verip, tasarıma çizimle katılması denemeleri de yapılmıştır. Daha önce de söylediğim gibi, teknik resim eğitimi görmemiş kişiler için, bunun bir geçerliği yoktur. Teknik resim eğitimi görmüş olsa da, çizim yolu ile konuyu algılayabilmek (çoğu mimarlar için bile) ancak belirli bir aşamadan sonra olanaklı. Daha bir metrenin ne kadar bir uzunluk olduğunu bilmeyen çok mimara rastladım. Toplumun en üst çizgilerindeki yere gelmiş bir kişi, kendisi için yapılacak lojmanda, benden 60 m2'lik yatak odası istemişti. İsteddiği büyüklüğü, metrekaresi ile değil de, içinde bulunduğumuz büyük odada şöyle kollarını açarak anlatmasını istedim. Bir köşeye karşı durdu, iki duvara kollarını dikine uzatarak, istediği odayı dört kenarıyla gösterdi. Hemen adımladım... İstenilen büyüklük 25 m2 idi.

Bir kez daha özetlersem: Tasarıma katılmak, önce anlaşılabilecek bir dil bulmakla olanaklı. Ancak, anlaşılabilecek olanların uygarlık çizgileri, o dilden daha az önemli değil. Çoğu kez, yaşama kültürü göstergesinde değişik çizgilerde bulunmaktadır. Rastlantı sonucu karar yetkisi olan bir yerde bulunanlar (bakanlıklarda, kamu kuruluşlarında, yönetim kurullarında onay yetkisi taşıyanlar) kendilerini, her şeyi en iyi bilen, işin «sahibi» olarak görebilmektedirler. Bunlar çoğunlukla, kullanıcının tasarıma katılımını isteyen dünya görüşüne bile karşı olmaktadır.

Bunun dışında, daha önce de değindiğim gibi, halkın beğeni düzeyi çarpıtılmış olabiliyor. Radyo, renkli yayın, TV ile durmadan beyni yıkanan bir kadın, pencere büyüklüğünü «dekora» perdeye göre değerlendirebiliyor. Mimarlık, ne denli zor olursa olsun gene de sonuna dek anlatmak, anlatmayı, uyarmayı bilmek zorundadır.

YAPI UYGULAMA YÖNTEMİNİN SEÇİMİNDE, MİMAR VE KULLANICI YÖNÜNDEN DENETLENEBİLEN VE DENETLENEMEYEN ETKENLER

Uygulama yönteminin seçimi, doğal olarak, tasarımın başında yapılır. Konunun, demirli betonu mu, çeliği mi gerektireceği, tasarımın daha ilk adımlarında belirlenecektir. Çelikte ya da demirli betonla düşünmek ayrı ayrı sonuçları getirir. Mimarlık, yöntem seçiminde, elbetteki ülkenin olanaklarıyla sınırlıdır. Ülkenin olanakları dışındaki bir yöntemi ya da gereci, yapıma temel olarak seçmenin doğru olmayacağı ortada. Geri kalmış ülkelerde, ileri ülkelerin satıp kurtulmağa çalıştıkları yöntem ve gereçler, bir «ilerleme-çağdaşlık» gereği gibi gösterilir. İleri ülkeler, eskimiş fabrikalarını, eskimiş olup da atamadıkları yöntemlerini, ya da gereçlerini, geri kalmış ülkelere satarken, gerçekten ileri «propaganda» ve «pazarlama» yöntemlerini kullanırlar. Bu nedenle karşı koymak da oldukça güçtür. Hele yalnızca kendi «yüzde»lerini düşünen işbirlikçiler bunca çok olunca. Örneğin Türkiye'nin, pek çok ince yapı gereciyle (inanılmaz ölçüde, sıvaya, tuğlaya varıncaya dek) dış pazarlara koşullandırılması bunun en açık kanıtıdır. Bundan da sakıncalı ön-yapım (prefabrikasyon) konusunda görülebilir.

Daha önce anlattıklarım, Türkiye'nin herhangi bir yerinde yaşayan bir ailenin gereksinimlerinden çıkan bir programı karşılayacak konutun; önce tasarlanacağı, ancak ondan sonra ön-yapım

yöntemiyle üretiminin düşünülebileceğini sanırım ortaya koydu. Buna göre, bir batı ülkesinden, onların kendilerine konut yapmak için kullandıkları bir yapım yerini (fabrikayı; hem de yöntemiyle, herşeyiyle eskimişini, daha çok yer isteyenini, daha çok pislik, artık verenini) almak kendi ülkesine getirip, onunla konut üretmek yanlış olmuyor mu? Böyle yapınca, kullanıcının katılımı neyi değiştirebilir ki? Böyle, kullanıcıyı hiç düşünmeden üretilcek konutların, onun için neredeyse bir «zindan» oluşturduğu batıda bile saptandı.

İşin bu yönü, bütün geri kalmış ülkeler için, can alıcı nokta olmaktadır.

Ekmek gibi onsuz olunamıyacak «konut»un üretimi, kimi düzenlerde, kimileri için bir «yatırım» alanıdır. Bu kişiler, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik çıkmazdan da, gelecek güvencesinin yitirilmesi durumundan da yararlanmaktadırlar. Onlar için önemli olan yalnızca çıkarlarıdır. Doğal olarak bu tür kişiler, ülkenin içinden de, dışından da olabilmektedir.

Burada, tanıklık ettiğim ilginç iki örneği, «tipik» olmak özelliğini taşıdıkları için anlatmak istiyorum:

Paraca sıkıntıda olan bir üstenci (müteahhit) çıkış yolları aramaktadır. Bankalardan alabileceği kredi, öz varlığı ile orantılı olmak zorundadır. Bu ona yetmemektedir. O günlerde bir kooperatifin varlığını duyar. Bu bir konut kooperatifidir. Üç bin üyesine konut sağlamak için kurulmuştur. Üstenci, kooperatifin yönetim kurulu üyeleriyle ilişki kurar. İlerlettiği özel ilişkilerden yararlanarak, istediği kararı aldırır. Buna göre, kooperatifin konutlarını üç yıl içinde gerçekleştirmeyi üstlenir. Tasarımı o yaptıracaktır. Kooperatifin üstenciye yapacağı ilk ödeme olarak, arsanın tapusu onun üzerine geçirilecektir. Üstenci, arsanın tapusu üzerine geçince, bir bankaya baş vurur, kredi ister. Karşılık olarak bu

arsayı gösterir. Kooperatifce 13 milyona alınmış olan arsanın değeri, bir takım yararlar (!) gören bilirkişilerce 130 milyon olarak saptanır. Üstenci buna göre kredisini alır. Avrupa'ya gider, bir batı ülkesinde eskimiş bir yapımyeri (fabrika) üzerine pazarlığa oturur.

(Bir «konut ön yapım yöntemi» hemen hemen değiştirilemez. Çünkü öğelerde en küçük bir değişiklik, yapımyerindeki kalıpların, yöntemin, iş akımının değişmesini gerektirir. Bu, hem çok uzun, hem de astarı yüzünden pahalı bir iştir. Bu bölümün başında da söylediğim gibi eskimiş yapım yerinden kurtulmanın en iyi yolu, onu geri kalmış bir ülkeye satabilmektir.)

Üstenci, o ülkenin parasıyla 120 milyon olarak istenilen yapım yerinin tutarını, pazarlıkla 60 milyona indirebilmiştir. (Bu para da % 8 faizle, yapım yerini satan kuruluşca, kredi olarak sağlanacaktı. Bu kredinin karşı güvencesi de elbetteki Türkiye Merkez Bankası olmak zorundaydı.)

O ülkede bile, bu yapım yeriyle üretilen konutlarda oturanların, kısa sürede bunalıma düştükleri saptanmıştı. Evler, yontular, resimler, renklerle insancillaştırılmağa (!) çalışılıyordu. Bu yapım yeriyle başka türlü bir ev de üretilemezdi.

Sanıyorum, Türkiye ve geri kalmış ülkeler için durumun «ciddiyeti» açıklıkla görülmektedir.

İkinci örnek, şu günlerde daha da çok görüleni:

Batıda, konut açığının hızla kapatılması zorunluğunun doğduğu yıllarda, kimileri çok daha çabuk varsıl olmanın yolunu buldular. İçlerinde «yapı haydutları» adı takılanlar da olan bu kimseler, «ileri teknoloji» ile de donanarak, hızlı konut üretimine giriştiler. Gereksinimi olanlara çoğu kez devletten önce ulaşp, doğal olmayan varsılıklar edindiler. Günün birinde ülke bu alanda doyunca, üstenciler, ellerindeki büyük düzenek ve donanımlarla bir anlamda işsiz kaldılar. Çabuk para kazanabilmek için kurmuş ol-

dukuları düzene, gık deyince yağ, gık deyince bal isteyen bir devdi. Yeterince beslenemezse sahibini de, çalışanlarını da, çevresini de yiyip yutuverirdi. Bu nedenle, bu üstenciler, ülkelerinin dışına taşmak zorundaydılar. Yeni yatırım alanları arayacaklardı. İşte bunlar bugün, geri kalmış ülkelere, sorunlara yardımcı olacak (!) yabancı yatırımcı olarak girmeye çalışmaktadırlar. İçeride buldukları işbirlikçilerin aracılığıyla, ilişkiler kurmaktadırlar. Basın organlarıncı bile, turizm v.b. yatırımcısı (!), ülkemizin hayranı (!) geleceğimize inanan (!) kimse diye tanıtılmaktadır. Oysa konu, elbetteki o ülkenin turizm sorununa, konut sorununa yardım değildir. Önemli olan, ön yapıma, daha doğrusu yatırımcının elindeki yöntemle uygun bir yatırım alanıdır. Gittiği ülkenin büyük kentlerinin yeşil alanını (özel ödemelerle) yapı alanına çevirtir, kıyı yağmasına katılır. Ne yolla olursa olsun, elden geldiğince büyütmek istediği kazancına bakar. Böyle olunca, o ülkeye göre bir planlamanın, tasarımın değil, eldeki yöntemin kalıplarının sonuçları çıkacaktır ortaya. Değil kullanıcının tasarımı katılması, en küçük bir ayrıntıyı değiştirebilmesi bile söz konusu olamaz.

Yapım yönteminin seçiminde, ödeme koşulları da doğrudan etkilidir. Örneğin, bir kooperatif için yapılacak yapıların tüm giderleri (krediye, borçlanmaya, şuna buna karşın) ancak dört yılda ödenebilecekse, altı ayda iş bitirebilecek bir yöntemin seçimi anlamsız... Burada, özellikle Türkiye’de karşılaştığım bir temel yanlışın altını çizmek istiyorum:

Çoğunlukla, ön yapımın, geleneksel yoldan daha ucuz olduğu sanılır. Türkiye’de, benim bugüne dek bildiğim hiç bir ön yapım yöntemi geleneksel yoldan daha ucuz değildi. Ancak her işin zamanında yapılabildiği, «sincronizé»-eş zamanlı çalışabilen ülkelere, önyapımla daha çabuk sonuç alınabiliyordu. Bu çabukluk, paranın faiz-

le bulunup kullanılabildiği ülkelerde, faiz süresini azaltarak, ucuzluk sağlıyordu.

Yukarıda değindiğim gibi; devlet eliyle yürütülmeyen, ücretli çalışanlardan oluşan ortaklarının, üzerlerine düşeni bile kırk ayda ödeyebilecekleri bir girişimde, ön yapım yöntemini seçmenin hiç bir anlamı olamaz. Ayrıca ön yapım için belli bir sayının üzerinde üretim koşulu vardır. Örneğin üçbin konuttan az girişimlerin başarı güvenceleri yoktur. Oysa, bugün, edinilmiş olan kötü deneyler sonucu; yabancılaşıma, bunamlılar vb. sosyal sorunlar göz önüne alınarak; kimi batı ülkelerinde, bir defada 200-300 konut sayısını aşan girişimlere izin verilmemektedir. Kullanıcının katılımı isteğiyle ön yapım yönteminin bu çelişkisi unutulmamalıdır. Gene de bizim gibi ülkelerde kaynak kısıtlılığı da göz önüne alınarak değişik ön yapım yöntemlerinin araştırılması zorunluğu vardır. Bulunacak yöntemlerin, kullanıcının isterse yapıma katılımını da sağlaması kanımca gereklidir. Kullanıcının yapıma katılabilmesi, halk yapı ürünlerinde olduğu gibi, çevrenin oluşumuna doğrudan katılması demek oluyor. Bunun ekonomik açıdan yararı giderek bizim için zorunluğu da ortada... Bizdeki gecekondu olayına bu açıdan bakıldığında en gerçekçi çözümlerden birini oluşturduğu açıkça görülür. Burada Avusturyalı ressam-düşünür Hundertwasser'in sözlerini bir kez daha anımsamakta yarar var: «Gecekonduların insan vücuduna verdiği zararı, beton kovuklarınızın insan ruhuna verdiği zarara yeğlerim.»

UYGULAYICININ SEÇİMİ

Sorumlulukları üzerlerinden atmak isteyen kuruluşlar için eksiltme (ihale) yolu bir kurtarıcı (!) çözüm olmaktadır. Eksiltmeye çıkarıp, en az paraya yapacak olana işi vermek, «2490 sayılı eksiltme yasasına göre davrandım» demek, tüm sorumluluklardan kurtulmak olmaktadır. Oysa Türkiye gibi, para bulabilmek için % 100 faiz ödendiği görülen bir ülkede eksiltme, yalnızca «yeterlik» ölçütlerine göre gerçekleşmemektedir. Hiç de «ehil» olmayan bir yüklenici, gerçekten yapacak olanlar için olanaksız bir fiyat vererek işi alabilmektedir. Çünkü, işi üstlenir üstlenmez, avans olarak, ya da kolay ve oranla daha çabuk olan kaba işlerden alacağı «istihkak»la, herhangi bir bankadan faizle alabileceğinden çok daha uygun ve ucuz para bulabilmektedir. Doğal olarak, daha yapının başında, iş sarma sarmaktadır. 20 milyona «ihale» edilip, 180 milyona bitmeyen işlere, örneğin Türkiye'de çoktan alışılmıştır. Bu türlü uygulayıcı, daha doğrusu işin bilen olmayan üstenci için, tasarıma uygunluk, işin doğru dürüst yapılması gibi tasalar söz konusu değildir.

Özellikle konut alanında kredi kullanıcısı olan kooperatiflerde, bu konu çok önemlidir. Çünkü, yönetim kurullarında işi bilen kişi pek olmamaktadır. Üyelerden seçilmiş üç-beş kişiye milyonların yönetimi verilmektedir. Filan kamu kuruluşundaki dar gelirli küçük memur, böyle bir yönetim kurulunda, çok büyük paralar için en önemli kararları verebilmektedir. Yükleniciler

için bu kiřileri etkilemek hiç de zor olmamaktadır. Çoėu kez eksiltmenin saėlıėı kuřkulu duruma dűřmektedir.

Yűklenici, daha eksiltme sırasında; daha kűtű ya da yanlıř, ama daha çok para kazanacaėı bir yűntem ya da gereç için, mimarın iyi seçimini kűtűleyerek, kolaylıkla karar deėiřtirtebilmektedir. űnkű kararı deėiřtirecek olanların teknik bilgileri hemen hemen yoktur. Kűtűyű iyiden ayıramamaktadırlar. Yűnetim kurulu űyelerinin çoėu için, tasarıma katılınması deėil, onlara bir sűz gelmemesi daha űnemlidir. (Kooperatifler konusunda unutulmaması gereken bir olgu da «kooperatif aėalıėı» konusudur.)

TASARIMIN UYGULANMASI SIRASINDA

Üstencinin seçiminin başarısızlığı, bir bakıma, konunun tümüyle elden gitmesi demektir. Mimar, dolaylı eğitim yoluyla etkilemeğe, üstencinin eksikliğini kendi özverisiyle gidermeğe çalışsa bile, en son karar para ilişkilerine kalmaktadır. Bu nedenle 2490 sayılı yasa gibi yöntemler yürürlükte olduğu sürece, tasarının şöyle ya da böyle yapılmış olmasının, işin sonucuna bir yararı hemen hemen olmamaktadır.

Ayrıca, uygulamayı mimarlık disiplini açısından denetleme yetkisi, çoğu kez tasarımcıda da değildir. Olsa da, denetlemenin en küçük bir yasal yaptırım yetkisi (sözde ya da kağıtta kalmayan) yoktur. Mimarın, yanlış olarak uygulanan bir işi durdurup, düzelttirebildiği hemen hemen yoktur.

Kooperatiflerde bir başka olumsuzluk daha vardır. Kooperatifler çoğunlukla durmadan yönetim kurulu değiştirirler. Her yeni yönetim kurulu bir çok sorunla gelir. İş gerçekten bilmedikleri için herbiri yeni baştan öğrenmeğe çalışır.

Uygulama olayı mimarlar için tam bir «maceradır». Konunun, uygulama sırasında daha iyiye götürülmesi umudu hemen hemen yoktur. Mimar verebileceği «taviz»leri bile baştan hesaba katmak zorundadır. «nitelik» adına yükleniciden ne koparabilirse kârdır.

Kamu kuruluşlarının işlerinde ise, işin gerçek sahibini bulabilmek olası değildir. Kendini gelip geçici gören kullanıcı da, konuyla yeteri yoğunlukta ilgilenmez.

KULLANICININ DEĞİŞMESİ

Türkiye'de, daha önceki çağlarda üretilen evlerde, belli bir esnekliği saptayabiliyoruz. En azından, ailenin büyümesine uygun olarak, ekler yapılabiliyor. Buna göre I sofalı ev L sofalıya, U sofalıya dek büyüyebiliyor. (7) Ayrıca, ahşap çatki evde, pek çok değişiklik (ekleme, çıkarma) yapısal açıdan da daha kolaydı. Az da olsa, kuşaklara göre değişiklik olanağı vardı. Oysa, çağımızın demirli beton gereci, buna hemen hemen olanak bırakmaz biçimde kullanılmaktadır. Bir kaç kuşak sonra, tümüyle yıkılmak zorunluğunun nasıl çözümleneceği sorunu vardır. Babanın yaptırmış olduğu beton evde çocuklar oturmak istememektedirler. Günün mimarlığının belki de en önemli sorunlarından biri budur. Kuşaklar arasındaki bu doğal değişim, bir kuşak sonrası için bile zorluklar çıkarmaktadır. Finlandiya'da, kullanıcıya «sabit» bir banyo birimi ve onun bir dış duvarına bağlı mutfak döşemi dışında yalnızca boş bir alanın verildiği örnekler gördüm. Kullanıcı bu alanı, yeğni ahşap öğelerle istediği gibi bölerek (ya da böldürerek) dilediği oda sayısını elde edebiliyordu. Ya da kullanım sırasında ailesindeki değişikliklere uyurabiliyordu. Bu uygulama, çağdaş toplumda da esnekliğin sağlanmasının öneminin altını çizmektedir.

Para değerinin durmadan düştüğü ülkelerde, çok daha kısa sürede gerçekleşecek bir başka değişim söz konusudur. Herşeyin yeterince başarılı yürütüldüğü bir yapı girişiminin sonunda

ortaya çıkan konutun, kendisi için düşünöldüğü kullanıcının elinde kalabilmesi hiç de güvence altında değildir. Genel ekonomik durumun durmadan kötüye gittiğı bir toplumda kullanıcı, katıldığı kooperatifin üyeliğini bile elinde tutamamaktadır. Para sürekli değer yitirirken, gelirlerin yükselmediğı bir ortamda, bitimi üç-dört yılly bulan bir yapının giderlerini karşılayabilmek, «sabit» gelirliler için olanaksızdır. Konutlar, ister istemez el değıştirmeklerdir. Gözlenen de budur. Sonuç olarak, konutu, kendisi için düşünölenenden başka bir aile kullanacaktır. Hem de çoğı kez toplumun bir başka katından...

Kullanıcının tasarıma katılımının ve beklenen sonuçlarının, toplumun temel seçmelerine katılım olmadan gerçekleştirilemeyeceğı, sanırım konunun her aşamasında açıklıkla görölmektedir.

KULLANICININ TASARIMA KATILIMI ÇEVRENİN OLUŞMASINA KATILIMI SAĞLAR MI?

Dilenilen çevre, kullanıcının katılımıyla oluşan tasarımın gerçekleşmesiyle de sağlanamamaktadır. Çevre, yaşayan bir bütündür. Yaşayan demek, değişebilen, koşullarla etki-tepki ilişkisinde kalabilen demektir. Değişebilmek, kararlar alabilmekle olur. Toplum, kendisiyle ilgili kararları kendisi alamadığı sürece, çevresinin değişimini denetleyemeyecektir. Toplumun kararlarının sağlıklı, tüm katmanlarının yararına olabilmesi, üyelerinin kararlara katılma haklarının eşitliği ile sağlanır. «Kararlara katılma hakkı eşittir» demekle de bu sonuç elde edilememektedir. Çünkü kararın sağlığı, seçimin doğruluğu; bir önceki aşamadaki bilgilenmenin eşitliğine, doğruluğuna, sağlığına bağlıdır. Bir konuda yanlış, kasıtlı bilgilerle doldurulmuş kişinin o konuda doğru karar vermesi beklenemez.

Bilgilenmenin eşit işlemediği toplumlarda, seçim sonuçları gerçeği göstermeyecektir. Bu mantık dizisi, eşit seçim yetisi için ilk koşulun önce bilgi düzeyi eşitliğinin sağlanması olduğu savıyla sonuçlanabilir. Oysa bunu beklemek, sonuna gelmek olanaksız. Çünkü kimi düzenlerde bir grup için açık olan olanaklar, çok daha büyük gruplar için kapalıdır. Bilgilenmenin eşitsizliği, bir bakıma kasıtlı sürdürülmektedir. Aradaki ayırım giderek artırılmağa çalışılmaktadır... (Kimi toplumlar için sanat çizgisinde tepeler oluşturan «yıldız» sanatçılar yetiştirmek yerine, top-

lum beğenisinin, sanat düzeyinin, bütün toplum katlarında birlikte yükselmesi daha önemlidir.) Oysa, karar eşitliğine kavuşmadan bilgilenmenin eşitliğini sağlamak olası değildir.

(Bilgilenme, seçebilme yetisini, seçim şansını arttıracaktır. Bu nedenle birey, kısıntısız bilgilenbileceği, kişiliğinin serbestçe gelişebileceği bir ortamın oluşması için savaştırmak zorundadır. Bir yandan da kişiliğini geliştirmek için elinden geleni yapmak sorumluluğu vardır. Ortamın daha iyiye değiştirilmesi için verilen savaşım «aydın» olma özelliğinden doğar ve «aydın» olmak Antonio Gramsci'ye göre geçmiş çağdakinden değişik nitelikler istemektedir:

«Yeni aydınının özelliği, söz ustalığında, yani duyguları ve tutkuları bir an için harekete getiren bu dış güçte aranmıyor artık. Bu yeni özellik aydınının, pratik hayata *yapıcı, örgütleyici, «sürekli inandırıcı»* olarak karışmasındadır. Çünkü o, sadece söz ustası değildir artık. Bununla birlikte, soyut matematik bir kafanın da üstündedir. Teknik-iş'ten bilim-iş'e ve hümanist tarih görüşüne yükselir ki, onsuz, insan sadece bir uzman kalır ve «yönetici» (Uzman + politikacı) olamaz.» (8)

Bu nedenle, tasarıma katılan kullanıcının; gerçekleştirilen çevrenin yaşamı, bakımı, yönetimi kararlarına da doğrudan katılımının sağlanması zorunludur.

Yönetimine kullanıcının katılımının sağlanmadığı bir çevre, tasarımına kullanıcının katılımı sağlanmış olsa bile, canlılığını kullanıcının isteğine uygun olarak koruyamayacaktır.

Görülüyor ki, «çevre»nin oluşumuna katılımın sağlanması, yalnızca «mimarlık», yalnızca «kent tasarımı» disiplinleriyle olanaklı değildir.

Başta anlattığım Babadağ'lı usta örneğinden çıkan sonuç, eski Türkiye evlerinin, kullanıcının katılımıyla oluştuğudur. Kullanıcının katılımıyla oluşan evlerin birbirleriyle ilişkileri de (bir

anlamda sokağın oluşması) orada yaşayanların arasından seçilen yaşlılar kuruluyla düzenlenmektedir. Giderek, çoğu kez, tüm yerleşme birimi için de bu böyledir.

Geçmiş yüzyılların, belli ölçüleri aşmayan, birbirleriyle ve merkezle ilişkileri daha az bağımlı olan yerleşmelerinde bu, doğal denilebilecek (bir bakıma ıkkelliğın doğallığı) bir durumdur.

Oysa, günün büyük yerleşmelerinin sağlıklı  rgenlikler (organizmalar) olarak işleyebilmesi, en küçük birimden başlatılacak bir ilişkiler, dengeler örgütlenmesiyle olanaklıdır. Bu nedenle, özellikle çağımızda bilgilenme eşitliği, seçim şansı eşitliği, karara katılım eşitliği konuları, en önemli konuma gelmektedirler.

Elbetteki bu konularda, geri kalmış ülkelerin önemli sorunları vardır. Ama, çoğu gelişmiş ülkelerde de, belirli sınıflar için çalışan bir yöntem, seçimde, olanakmış gibi gözüken (en alt çizgiden örnekleriyle, yüzlerce çeşit otomobil, yüzlerce çeşit TV vb.) gerçekte insanları kararsızlığa götüren bir düzenek vardır.  zleri alınıp, neredeyse posaları çıkıncaya dek kullanılan insanların, kendilerini mutlu, ileri, giderek devrimci (!) sanacak ölçüde afyonlandığı batı ortamı da, önemli sorunlar karşısındadır.

Bu türlü toplumlardaki bireyin yalnızlaşması, insanlar arası dayanışmasızlığın getirdiği güvensizlik, Türkiye gibi ülkelerde bile yavaş yavaş belli katmanlarda gözlenir olmuştur. Ortak sokak yaşamından, mahalle yaşamından, komşuluk yaşamından apartımanlaşmaya geçişin; toplum sağlığı açısından bir ilerleme olmadığı, tersine bir kanserleşme olduğu yavaş yavaş algılanmaktadır. (9)

Kullanıcının tasarıma ve oluşuma katılma durumunun, kendi istemiyle sağlanması da önemli...

Anadolu'da, tasarıma katılımları şöyle dursun, kullanacak olanların gereksinimleri nere-

deyse hiç düşünülmeden gerçekleştirilmiş bir çok köy gördüm. Doğal yıkımlardan (deprem, sel, kayma vb.) sonra yapılan bu insanlık dışı yerleşmeleri kullanımıyanlara üstelik bir de kızılıyordu. Bunlarda eleştirdiğim hemen hemen tüm yönlerin Mısır'daki bir örnekte belki de en iyi yolla ele alındığını gördüm.

Mimar Hasan Fethi, «Yeni Gourn» köyünde, herşeyi en iyi biçimde düşünmüştü. (10) Halkın yaşamını incelemiş, öğrenmişti. Gereksinimlerini tanımış, buna göre bir program oluşturmıştı. Gereç ve iş gücü olanaklarını iyi biliyordu. İşçileri kısa süreli (3 ay dediler) bir eğitimden geçirmiş, kendi bildikleri yöntemi daha da bilinçle, yetenekle kullanabilmelerini sağlamıştı. Sonuçta ortaya çıkan yapıların biçimleri, hem bu insanların kendi yörelerinin doğallığından bir şey yitirmemiş, hem de çağın pek çok plastikçisini kışkırtacak olgunluğa erişmişti. Ama insanlar başka nedenlerle gene de buraya gelmek istememişlerdi. Yaptığım soruşturmada, en önemli nedenlerden biri olarak, halkın jandarma zoruyla yerleştirilmeye kalkışılması gösterildi.

Evet, zorlamalar; insanı, kendi ölçekleri ve istekleri ile hesaba katmayan girişimler, genellikle başarılı sonuç vermemektedirler.

MİMAR AÇISINDAN KONU

GENEL

Batı dünyasında, en az Mikelanj çağından beri, mimara sanatçı gözüyle bakılır. Bugün bile çoğu sözlükler, şu ya da bu biçimdeki mimar tanımlarının sonuna hep «sanatçı» sözünü ekler. (Örneğin, Türkçe Sözlük: «Yapıların tasarımını yapıp bunların kurulmasına bakan sanat adamı.» Knaurs Lexicon: «Baukünstler» = yapı sanatçısı).

Sanatçı, gene sözlüğe göre, bir duygunun, tasarımının, ya da güzelliğin kişiyi etkileyen anlatımıyla uğraşan kişidir. «Anlatım» sorunu bir biçim sorunudur. Bir sanatçıya özgü biçimlendirme özelliği olan «biçem» buradan doğar. Daha önce de söylediğim gibi bu yol, mimarlık tarihini bile biçem tarihine dönüştürür. Bu yolda önemli olan, «sanatçı» ve onun sanatıdır. Bir yontucu, bir ressam gibi mimar da, sanatçı kişiliğe bürününce, bütün sorunlara yalnız kendi «yorum»uyla bakmaya başlar. Anlaşılabilecek olan «o»dur. Anlaması gereken de işverendir, çevredir. Anlaşılmamaktan dert yanmaya, yavaş yavaş bir sanatçının bütün «kapislerini» edinmeye başlar.

İşveren onun düşüncelerine hiç karışmamalıdır. O, sanatını bildiği gibi uygulayabilmelidir. Bu tutum, işi mimarlık faşizmine dek götürür.

Bugüne dek mimarlar böyle yetiştirildiler. Onlar için, yaptıkları evde oturacak kişilerin mutluluklarından çok, yapının öteki mimarlarca beğenilmesi önemliydi. Oysa mimarlık, yalnızca güzelin yaratılması değildir. Yakın ve uzak çev-

renin insancılığını amaçlamayan, önce kullanıcıyı düşünmeyen mimarlık olamaz. Çoğunun yaptıkları yapılar, daha sonra onların düşündüklerinden başka türlü kullanılıyordu. Almanya'da 1960'ların başında yapılan bir araştırma, konutların % 80'inin, mimarların tasarladığından başka türlü kullanıldığını ortaya koyuyordu.

Bunları yazarken ne yazık ki, kendimi böyle davrananların dışında tutamıyorum. Başlangıçta kullanıcının eleştirilerine ne denli zor katlandığımı, ne derin sanatçı (!), anlaşılamıyan adam (!) bunalımlarına düştüğümü çok iyi anımsıyorum. Ama bir gün, yapmış olduğum bir evin mutfak perdesinin seçimi sırasında evin hanımı; «her gün gözümün önünde, benim beğeneceğim bir perde olamaz mı?» diye sorunca, verilecek hiç bir karşılık bulamadım.

Mimar, bir yanda kendini toplumcu, insana-birlikte yaşama saygılı sanmaktayken, böylesine en küçük seçmeye bile egemen olmaya kalkışırsa, çelişirliğin ne ölçülere vardığını bir düşünün. (Böyle ayrıntılarda süre yitirilmesi, özellikle geri kalmış ülkelerde bilinçsizlik de olmuyor mu?)

Bu günün mimarı, temelde, işvereniyle bir katmandan gelmektedir. Sanatçı (!) tutumuyla eş katmandan gelen işverenle bile çatışmaya girdikten sonra, asıl büyük sorunları olan katmanlara nasıl yararlı olacaktır?

Hâlâ usta çırak ilişkisinde çalışmaktadır. (Yetişmesinde değil, kendi işliğindeki üretim ilişkisinde... Usta-çırak ilişkisi işleyim toplumuna hiç uymamaktadır. Mimarlık, ülkemizde bu açıdan belki de en geride kalmış dallardan biridir.)

Ayrıca, örneğin Türkiye'de, ötedenberi batıdakinden ayrı bir mimarlık kavramı oluşmuştu. Ancak, son kuşaklarda, batının etkisi bizi geleceğimizden koparınca, kimi kavramları bile çarpık yorumlar olmuşuz. Örneğin koca Mimar Sinan'ın yaptığı bile «anonim» bir mimarlıktır. (11)

Sinan, bir okul (ekol), bir gelenek olmayı, kol-

lektif üretimi örgütlemeyi becerebilen, böylece anonimliğe ulaşabilen kişidir. (Bu bakımdan bir bakıma bir Yunustur bir Karacaoğlandır. Anonimliği, ve de halk yapı ürünlerini mimarsız mimarlık sananlar vardır. Halk yapı ürünlerinin de mimarları (ustaları) vardır oysa. Bunlar yapılarının üzerine imza da atarlar. Ama onların kullanıcıya, insana saygıları bugünün mimarınıninkinden çok daha üstün, daha doğrusu doğaldır.)

Çağımızda anonimlik konusunda ilginç bir gelişimi, Mies Van Der Rohe'de görebiliyoruz. (Sinan'ı, Mies Van Der Rohe'den ayıran temel ayrım, onun, dizge çözümü içinde bireyin mutluluğunu hiç unutmamasıdır.)

Sanatçı tutumun, işleyim toplumunun çağdaş sorunlarına çözüm getirmeye yetmediği ortadadır. Bugünkü dev ödevler daha önce görülmemiştir. Örneğin, bir yılda 100.000 aileye konut sağlayacak bir tasarım ödevi, Sinan için bile söz konusu değildi.

Öteki dallardaki çağdaş gelişmeler, mimarı, dalını yeniden tanımlamaya zorlamaktadır. (Bu 19. yy.'da da böyle olmuştur. Mimarlar gelişmede hep geriden gelmektedirler.) Mimar Günter Behnisch'in Münih Olimpiyat yapıları, ya da Kenzo Tange'nin Tokyo'daki yüzme havuzu çatısı matematikçiler olmadan, biçimleri bile önceden bilinemiyecek işlerdi. Kenzo Tange bunu içtenlikle dile getirmiştir.

Bu gün, konut üretimi konusunda duyulan en önemli sıkıntılardan biri de, seçilecek yol üzerinedir. CIAM (12), T cetveliyle, mimarın masası üzerinde, mimarlık ya da kent tasarımcılığı yapmanın, kentleri yaratmaya yetmediğini kabul ederek dağıldı. Bu, gerçekte, tek başına mimarın, mimarlığın, yetmediğini onaylamak demektir.

Eksik olan neydi?

Öteki dalların katkısı mı?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Mimarın sosyal bilimler alanında ve çağdaş sorunlar karşısında eksikliği mi?

İşleyim toplumuna ayak uyduramaması mı?

Yanlış anlaşılan uzmanlaşmanın, onu ilişkilerinden koparıp yabancılaştırması mı?

Daha başka şeyler mi?

Bu, ya da başka sorulara, özellikle bunalımlı 60'lı yılların ardından, 70'li yıllarda çözüm arandı. Örneğin 1971 yılında, Danimarka'da açılan konut+yerleşme konusundaki bir yarışmada birincilikle ödüllendirilen Vandkusten adlı mimarlık bürosu, konuyu daha sonra Kopenhag güneyindeki Köge kentinden bir gurup halkla birlikte tasarımılamayı denedi. 1978'de gerçekleştirilen yapılar (Tinggarden) (13) ara çözüm olmaktan ileri gidemedi. Bu konuda benim yaptığım bir deneme, 1973'te Edirne'de kurulan bir kooperatifin 600 konutluk yerleşmesidir. Bunu örnekler bölümünde anlatacağım.

Kullanıcının tasarıma katılımı, bu gün batıda kimi mimarlarca eksiklik olarak duyulmaktadır. Oysa Anadolu'da, yakın yıllara dek sürdürülen bir doğal yol olarak, yaratılan çevrenin en azından daha «insancıl» olmasını sağlamıştır.

Konu, özellikle toplu üretimlerle, ölçeği kaçırarak büyük yerleşmelerde yaşamsal önemdedir. Bu gün, uygulayıcı batılı mimarların çoğunluğuna, değil araştırma için, tasarım için bile yeterli süre bırakılmamaktadır.

Sayısal açıdan en çok üretenler de, çevreyi oluşturanlar da, ne yazık ki bunlardır.

Önceden belirlenmiş önyapım yöntemine göre, aynı öge (eleman, yapı birimi, modül) kullanılarak, otel, sayrılar evi, konut vb. üretilmektedir. Hem de yeryüzünün en değişik yerlerine, usun almayacağı kısa sürelerde... (Dev büyüklükteki yerleşmeler için ön tasarımların 3-4 günde bitirildiklerine tanık oldum.)

Yatırım alanında yalnızca ekonomik nedenler-

le kullanılan ön-yapım üretim yöntemi; bu güne dek kendi evini, kendi ölçüleri-olanaklarıyla yapan halklara, beton kutular, zindanlar üretmektedir. Apartmanlaşmanın getirdiği sorunlar, neredeyse yaşam sorununa dönüşmüştür. Üretim yeriyle oturma yeri arasındaki dengesizlik, yabancılaşma, yeni düzenler gerektirmektedir. Oysa bugünün pencerelerinin sağladığı (daha doğrusu sağlayamadığı) dış-iç ilişkileri üzerinde bile düşünülmemektedir. Pencerenin içinden bakarken algılananla dışından bakarken (yapının kendisine çevresi içinde bakış) algılanan arasındaki uçurumlar korkunçtur.

MİMARIN TOPLUMUYLA İLİŞKİLERİ

Halktan yana olan öğretiler, aydın kişinin,

- halktan kopmamasını
- yüzünün halka dönük olmasını
- halkın kınamasını gözetmesini ister

Kişinin uğraşı dalı mimarlıksa, bu ilkelere daha da özen göstermesi gerekiyor. Oysa, sosyal gelişmelerin içinde olmayan, onları izlemeyen kişi, halkından hemen kopuvermektedir. (Kendini herşeyden önce sanatçı sanan mimar, halkından kopar. Bu kopuşa çoğu kez sanatçı bağımsızlığı adına kendisi neden olur. Oysa bu, gerçekte «pazar»a bağımlılıktır.) Bu, kendisinin de yalıtılması, yalnızlaşması, ginelemeler içinde tekdüzeliğe düşüvermesi demek olmaktadır. En azından bu nedenle de, mimar, kendi kişisel sorununu olarak da sözü edilen kopukluktan kaçınmak zorundadır. Bunu tek başına becerebilmesi kolay değildir. Üstüne üstlük, toplumu yapay zorlamalar altında bırakılmışsa işi daha da zorlaşmaktadır.

Örneğin, köklerinden, geleneklerinden, ne olursa olsun var olagelmiş kültüründen, doğrunun ne olduğundan bir gün kuşkuya düşecek biçimde kopmuş bir toplumda, ilişkilerin sağlığını korumak gerçekten hemen hemen olanaksızdır. Özellikle, bu kopukluktan sonra varılmak istenen yerin tanımındaki, giderek yorumundaki inandırıcılık yetersizse... Ya da bu inandırıcılığın sağlanmasında, doğallık yerine zorlama yollar kullanılmışsa... Başarıldı sanılan işin başarısızlığı, kısa sürede ortaya çıkacaktır.

Kısacası toplumun dengelerinde yapaylık varsa, mimarlık konularında da halktan kopukluk başlamaktadır. (İşte bu nedenlerle de kullanıcının tasarıma katılımı belki de halktan önce mimarın sorunudur.)

Mimarlık ürünlerinin doğru sonuçlar olması için, önce toplumun temel konularının doğru oturtulmaları gerekmektedir. Mimar, gerçek konusunu ve konularının gerçek kullanıcılarını o zaman bulmaktadır.

MİMARIN YETİŞME BİÇİMİ, BUGÜNKÜ KONUMU, NİTELİKLERİ, KULLANICININ TASARIMA KATILMASINDA, ÜZERİNE DÜŞENİ YAPABİLMESİNİ SAĞLAR MI?

Bu bölümün başlığında sorulan sorunun karşılığını olumlayabilmek, bu gün için pek çok ülkede olanaksızdır. Mimar çoğu ülkede, günümüzde de asıl gereksinim içinde olandan başka katmanlardan gelmektedir. Özellikle geri kalmış ülkelerde, ilk-orta eğitimdeki dengesizlikten yararlanma durumunda olanlar yüksek öğrenim olanağına erişebilmektedirler. Kendilerine sunulan tarih, kültür vb. yorumlar, bir gün kendileri için çalışmak isteyecekleri katmanların görüş açısına uymamaktadır. Mimarlık okulunda da batı okullarının programlarıyla yetiştirilmektedirler. Edinmeye zorlandıkları değer yargıları bile, kendi katmanlarından kopuktur. Öteki bölümlerde söylendiği gibi, daha çok biçimle uğraştırılırlar. Takım içinde çalışmaları engellenen okullarda yetiştirilirler.

Hemen bütün ülkelerde, bu durumun değişmesi için savaşım verenler, önce öğrenciler olmuştur. Bu öğrenciler, doğru olanı sezinler gibi olmaz, dengesizlikten zarar gören, sorunlarının karşılıkları açık duran katmanların yanında yer almaya çalışmışlardır. Bu nedenle, kendi kendilerini yeniden eğitmek, okullarının dışındaki kaynaklara başvurmak zorunda kalmışlardır. Okullarındaki ve dışarıdaki kaynaklardan yeterli desteği, ya da umduklarını bulamayınca, toplumsal sorunların boyutları elbetteki öğrenim

dünyasını aşmıştır. Bugünkü mimarlık okullarının programlarına bakılınca, bunların ülke sorunlarıyla gerçek ilişki oranları açıkça görülür. (14) Kısacası mimar, yetişme süresi içinde, «tasarıma kullanıcının katılması» gibi bir isteği duysa bile, bunu sağlayacak çalışmaları yürütebilmesi için gerekli bilgi ve alışkanlıkları elde edememektedir. Bu konuda bir şeyleri sezinlerse, kendini bu yolda yetiştirmek isterse, önce mimarlık dışındaki disiplinlere başvurmak, giderek kendisine o güne dek verilen bilgileri düzeltmek zorundadır. Kimi ülkelerde, tüm kültür yorumunu bile gözden geçirmek, yeniden kurmak zorunda kalabilir. Bu çizgide, başvuracağı disiplinlerin durumlarının, kendi dalından pek de bir ayırım göstermiyeceğini bilmesi gerekmektedir. Bu durumda, her dala ilgi duyan, dağılan kişiler gibi, yolunu yitirmek durumuna da düşebilir. Değişik dalların yardımına başvururken, kendi dalından sapma yapmayabilecek denli güçlü olmak zorundadır. Kendisini, uzmanlaşmanın yabancılaştırmasından da korumayı bilecektir. Bunu becermek herkesten beklenemez. Ancak, özellikle günümüzün çoğu ülkelerinde, mimar bunu denemek zorundadır. Bunu bir «takım» içinde yapabilme olanağını kendine sağlayabilirse, işi daha kolay olabilecektir. Özellikle, kültür yorumunun kendi paylarına düşen bölümünde uğraş vermeye istekli kişilerle birlikte, olaylara çok daha geniş açıdan bakmağa, sorunları onlarla birlikte yaşamaga çalışmalıdır.

Çözmeyi istediği konuların özelliğine uyarak, kollektif çalışmaya alışması ilk koşuldur. Mike lanj ile başlatılan, çağımızda bile bu yolda sürdürülen, bireyci-biçemci-sanatçı mimar değerlendirmelerinden kurtulmayı becermek zorundadır.

Bütün bunları, dalı uygulama olduğu için, günün iş yaşamı içinde yapacaktır. Uymaya zorunlu olduğu kuralların sınıfsallıklarının bilincinde olacaktır. Kendini güçsüz, araç-gerecsiz, işsiz, et-

kisiz bırakacak durumlardan korunmayı bilecektir. Tutmak istediği yolda, bugünün işvereni olan katmanlardan, kurumlardan yardım görmeyeceğini de baştan bilecektir.

Bu bilince kendini yetiştirirken, yardım göreceği yollardan belki de en önemlisi, halkın oluşumuna (tasarımda, giderek yapımda bile) katıldığı yapıtları incelemek, tanımaktır. Bu yoldan, «tasarıma kullanıcının katılımı» konusunda gerçek değer yargıları, yorumlar elde etmesi olası görülmektedir. Ancak, bu yolun «nostalji» çıkmazlarına düşmemesi konusunda da uyanık olmak zorundadır. Becermesi gereken, daha ileri-daha çağdaş bir topluma, insancılığı yitirmeden varılmasında, dalıyla etkin olmak sorumluluğunu üstlenmektir.

MİMARIN SOSYAL KONUMU, KOŞULLARI, BÖYLE BİR ÇABAYA OLANAK VERİYOR MU?

Bu sorunun karşılığı da hemen hemen olumsuz... Bu durumun, tümüyle onun istemi, seçmeleri, denetim yeteneği dışında olduğu da söylemez üstelik. Toplum içinde kendine yakıştıran, ya da ilişkide olduğu (işveren çevresi) kişilere göre kendisini görmek «ya da göstermek» istediği konum, gerçeğinin dışındadır. Bu konumda olabilmesi için gerekli geliri sağlayabilmesi çıkarıcılarla uyuşmasına, işbirliğine bağlıdır. Mimarın bu ve buna benzer çelişkileri artık gün ışığındadır. (15)

Bağımsız olarak çalışan mimarın Türkiye'de yasalar karşısındaki durumu, üstenci (müteahhit)liktir. Üstenci olarak, kendi dalından kişilerle çıkar çatışmasına düşürülür.

Gene yetişmesi gereği, ortaklaşa çalışmayı bilmediğinden, kimi güçlülere başkalarıyla birlikte, bir takım içinde karşı koymayı da çoğunlukla beceremez. Oysa çalışma alanında, yasalar karşısında yeni düzenler aramak zorundadır. Kendi işliğinde üretim ilişkilerini değiştirmek, ya da bu türlü işliklerin kurulmasına çalışmak zorundadır. (Bu yolda arkadaşlarımla birlikte bir deneyimiz yıllardır sürmektedir. Sonuçları yakında yayınlanacaktır.)

MİMARIN GENE DE YAPABİLECEKLERİ

Mimarın, en azından kendine karşı sorumluluğu; çağımızın sorunları-gereksinimleri koşutunda, dalını yeniden tanımlıyabilmesidir. Ödevinin, güzelleştirmek, güzel biçimler yaratmak değil, insancıllaştırmak olduğunu bilmelidir. Bu tanıma göre kendini yetiştirebilmesi için, uygulama alanının tüm boyutlarına inmesi «ya da varması» gerekmektedir. Bunun da yetmeyeceği, kendini toplumun bugünkü ve gelecekteki sorunları içinde, dalı açısından yeterli bilgi ve istekte canlı tutması gerekeceği bellidir. Bunun da ancak öz-eğitimin sürekliliği ile olasılığı ortadadır.

Bugün çoğu denemelerinde, girişimlerinde başarısız kalacaktır. Gene de — en başta söylediğim gibi — bu denemelere kalkışmağa yürekli olacaktır. En azından, geleceğin sorunlarının bugünden bilinebilecek boyutlarını belirlemesi bile önemlidir. Dalıyla ilgili yardımlaşmaları örgütleyebilme, değişik dallar arasında bağlayıcı olabilme yeteneği, belki de, edinmesi gereken en önemli becerilerden biridir. Bir de, bütün bu sorunları, anlaması gerekenlere anlatmayı bilecektir. Anlatmanın yeni yollarını bulacaktır.

Kullanıcının tasarıma katılımı konusu, kimi genç mimarlarda sorumluluklarından kaçınma biçimine dönüşebilmektedir. Bu yoldan (kimisi öğretmenlerin uzmanlaşma konusunda değerlendirmelerini de yanlış yorumlayarak) dalına inancını yitirenlerle de karşılaştım. Oysa konunun bana göre en önemli yönlerinden biri, uyarma-bilinçlendirme olasılıklarının kullanılabilmesidir. Bu-

günün mimarının, özellikle, teknolojik bilgisinin kendisine, başkası adına karar verme yetkisini vermediğini, ancak sağlıklı karar verilmesinde görevli ve sorumlu olduğunu öğrenmesi gerekiyor. Bunun için de mimarlığı her çağdan daha bilinçli tanımlayabilmek; her zamankinden daha üstün beceriyle dalının üstesinden gelebilmek zorunda.

İleride vereceğim örneklerle bu görevin öneminin az daha belirleneceği umudundayım. Özellikle bu açıdan, batıdaki mimarların kullanıcının tasarıma katılımı çabalarıyla bizim çabalarımızın temelde ayrımı vardır. Onları neredeyse kendi kişisel sorunlarına dek uzanabilmekte ve var olan düzenin sağlıklılaştırılması amacına dönüştürebilmektedir.

DENEYİM ÖRNEKLERİ

ÖNCE

Deneyimler bölümüne dek okunanlar, ilk deneyimlere bile bilinçle girişildiği sanısını uyandırabilir. Oysa böyle bir durum söz konusu değil. Özellikle ilk deneyime ancak içgüdüsellik yakıştırılabilir. İlkinde bir başarı söz konusu olmamasına karşın, ikinci deneyime girilmesi, belki de bir anlamda «romantiklik»tir. Üçüncü deneyim ise, sonuçları bile bile bir savaşımdır. Dördüncü deneyim daha sonuçlanmamıştır. Ancak onda da, en azından bir çizgiye dek tutumun ne olabileceği az çok belirlenmiştir. Beşinci deneyim için daha çok bir öneri niteliği yakıştırılabilir. Altıncı deneyim belki de az çok başarılı sonuca ulaşabilmiş olandır.

İLK DENEYİM

Bu ilk deneyim, kullanıcıyla birlikte tasarlamak tutumu yerine, kullanıcıya göre tasarlamak isteğinin sonucu edinilmiştir.

1964 yılında Özsan-Bektaş-Vural Mimarlık Bürosu, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Ankara'daki Genel Müdürlük Yapısı Mimarlık Proje Yarışmasını kazandı. Yapının uygulanması, Bektaş-Vural Mimarlık Bürosu'nun denetiminde yapıldı. Uygulamaya başlamadan önce, bir çalışma birimi, (bir büro odası) doğal büyüklükte, 1/1 ölçekte Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kendi işliklerinde gerçekleştirildi. Tüm yapı ayrıntıları 1/1 ölçekte işverenle ve uygulayıcılarla tartışıldı.

Toprak Mahsulleri Ofisi, bu çalışma sonucu; önce, ahşap-sökülüp takılabilen bölme duvarlarının, kendi işliklerinde yapımını istedi. Sonra da, tüm yapıda kullanılacak her türlü mobilyanın, Bektaş-Vural bürosunca tasarlanıp, bu işliklerde yapılması istendi. Mimarlar, Genel Müdürlük içindeki her bölümün çalışanlarıyla teker teker görüştüler. Çalışma koşullarını, buna göre de değişik mobilya türlerini saptadılar. Memur, müdür yardımcısı, müdür, genel müdür yardımcısı, genel müdür masaları, sandalyeleri, çöp sepetlerine varıncaya dek bütün mobilya çizimler üzerinden kendileriyle tartışıldı. Özellikle vezne, banko çizimleri en ince ayrıntılarına dek çalışanlarıyla birlikte saptandı ve öyle de uygulanmaya çalışıldı. Sonuçta, hem o günkü geçer piyasa tutarlarının çok altında kalındı, hem de gerçekten daha çağdaş, daha sağlam, daha işlevsel, daha yalın çözümler sağlandı.

Her şey, alışkanlıklar zorlanmadıkça, çok iyi yürüdü. Ancak, alışılmış olanın dışına çıkıldığında, hemen hemen sonuç alınamadı. Örneğin, belli büyüklükte kartların saklanıp, işleneceği bir masa, o işi o masada yapacak kişiyle birlikte tasarlandı. Sonuç o güne dek kullanılandan başkaydı. Çalışan, tasarımdan mutluydu. Ancak, bölün müdürüne bu gerçek bir türlü onaylatılamadı. Sorumluluktan korkan bu kişi, eskinin biçiminin yenilere uydurulmasıyla yetinilmesini istedi. Yetkileriyle de bunu sağladı. Mimarların bütün çabaları, yönetim yetkilileri karşısında eriyip gitti. Bu denemede görülen bir gerçek de, çalışanların kendi konularında karar oluşturma alışkanlığında olmadıklarıydı. Çoğu, kendileriyle birlikte varılan sonucun savunmasına bile katılamıyordu. Yöneticinin karşısında iş «siz bilirsiniz efendim»e dökülüveriyordu.

Gene de, onlarda belli bir bilincin uyandırılmış olduğu daha sonra saptandı.

Mimarlar olarak çabamız gerçekten, yeni biçimler yaratmaktan çok, çalışanın mutlu olacağı çözümlere ulaşmaktı. Kullanıcının bu isteğe katılmağa hazır olması, sonucun en iyi böyle alınacağına inanması, daha da önemlisi, bunu gerekli yerlerde savunmağa da katkısı gerekiyordu.

Yoksa, yöneticilik yetkisini bilecen emmilik eğilimiyle kullananlar karşısında sonuç alınamıyordu.

Gene de denemelerden geri kalınmadı. Örneğin Türk Dil Kurumu yapısı yapı programının çalışanlarla birlikte oluşturulmasına bir örnektir. Keçiören'deki Yaşlılar evi tüm kullanıcılarla teker teker konuşarak, konuyla ilgili bütün tıp dallarının yetkilileriyle tartışarak tasarlandı.

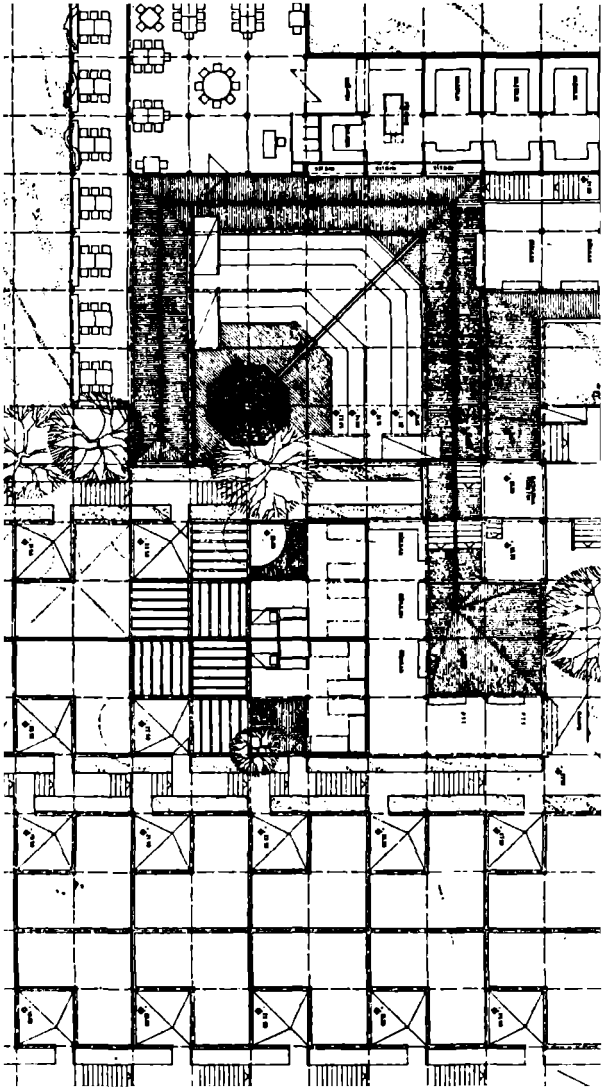
PELİTKÖY

Buradaki denemenin boyutları, getirdiği ya da getirmesi gereken tartışmalar, bu konunun sınırlarını aşar. Örneğin, turizmle ilgili tartışmalarda da bu deneyimin katkıları olabilecektir. Peliköy, Balıkesir Burhaniye'sine bağlı bir köydür. Pelitköy, kıyıdan içeriye yerleşmiştir. Köyün kıyıda da yerleri vardır. Bunlardan biri Kız Suyu ve çevresidir.

Kız suyu, çevre halkının yararlandığı bir içme suyudur. 100-150 kilometre içerden gelenleri vardır. Gelenlerin çoğu yaylı arabalarla, kamyonet ya da kamyonlarla gelmektedir. Çok güzel olan bu yerde, Pelitköy Belediyesinin derme çatma yaptırdığı, aşağı yukarı 3x3 metre boyutlarında 7-8 oda vardır. Bu odalara ikişer yatak yerleştirilmiştir. Bunlar dolunca, gelenler çadırlarda, ya da doğrudan doğruya ağaç altlarında gecelemeaktedirler. Mevsiminde, günde 1000 kişi gelebildiği söylenmektedir. Belediye, oda içindeki bir yataktan 25,- TL, ağaç altından 15,- TL alıyordu.

Belediye, buraya İller Bankasından kredi sağlayarak bir yatımevi (otel) yaptırmak istiyordu. Benden istenen, bu otelin tasarımıydı.

Genelde, yeri gidip görmek, belki bir gün orada kalmak; iklimsel verileri, gerçekleşmesini istedikleri programı, olanaklarını saptamak yeterli görülebilirdi. Zeytin ağaçları, güzel kıyısıyla, binlerce yıldır kişileri mutlu etmiş bu yere, çağdaş (!) mimarlığın bir kitlesi kondurulacaktı. Bundan sonra ne olurdu? Bu yatırım evini kim, na-

sıl işletirdi? Kimler yararlanırdı bu yerden? Benim asıl sorunum buydu...

Pelitköy'e, Kız Suyu'nun başına gittim. 10 gün orada yaşadım. Çevreyi, insanları, sorunlarıyla tanıdım. Kız Suyu'nu kullananlarla konuştum. Değişik yörelerden gelen değişik kişiler seçtim. İsteklerini, ses alma gerecimle saptadım. Köydeki ustaları olanaklarıyla gereçleriyle tanımaya çalıştım. 10 Gün sonra vardığım sonuçlar çok kabaca şöyleydi:

1. Yapılacak yapı, İller Bankası kurallarıyla yapılırsa (hele hele o tip tasarımlardan birisiyle) yerin canına okunacak oluşu bir yana, bir tek yatağa (o günkü değerler üzerinden) en azından 250 TL. - 300 TL. ödenmeliydi.

2. Yatak tutarı 250 TL.'sı olursa, bu yerin kullanıcılarının değişeceği kesindi. Bugünkü kullanıcılar, tek yatağa ancak 25 TL. ödeyebiliyorlardı. Konuşmalarımda bunun bile onlara ağır geldiğini anlamıştım. Bu yere gerçekten gereksinimi olanlar da onlardı.

3. Bugünkü kullanıcılar için burası, sağlık açısından (halk sağlığı) önemliydi. (Anadolu, binlerce yıldır sağlıklı sularıyla ünlüyken, çağımızda bu özelliğinden pek az yararlanılmaktadır.) Gereksinimleri için geldikleri bu yerde, 250 TL'lık yatak tutarı, onlarla içme suyu ve deniz arasına bir duvar gibi gerilecekti.

4. Güzel biçimler adına, mimarlık yapıyorum derken, toplum ilişkilerini-dengelerini bozmuş olacaktım.

5. İller Bankası kurallarına göre yapılacak olan yapıyı uygulayabilecek, buralı bir yüklenici (bir taşaron bile) yoktu. Uygulama işi, geçerli yasalara göre eksiltmeye çıkarıldığında dışarıdan yükleniciler katılacaklardı. Bunların iyileri için de bu çok küçük bir işti. Onlar için, bir köyde, küçücük bir işi yapmak hiç de çekici olmayacaktı.

Sonucun ne olacağı baştan belliydi. İş, fiat

kırdığı için «ehil» olmayanın eline düşecek, yıllar yılı uzayacaktı. Hem bu yer, bir yapı yeri olarak, yıllar yılı kullanılamıyacak; hem de sonuçta kötü nitelikli bir yapı çevreyi bozacaktı.

6. Yapı, ne olursa olsun, yerel olanaklarla; araçlara yüzde (ya da yüklenici payı) verilmeden yapılmalıydı. Belediyenin olanaklarına göre, aşama aşama uygulanabilmeliydi. Kazanılacak paraya göre her yıl eklemelerle büyüyebilmeliydi. Tüm tasarım ve yapı programı, ödenebilecek yatak tutarı başa alınarak, bu tutardan yola çıkılarak düşünölmeliydi.

7. Yapı, dinlence yeri, yatım yeri, giderek küçük konutlar olarak da kullanılmaya olanak verecek bir esnekliğı taşımalıydı.

Bu kaba çizgili saptamalardan sonra o yeri gelip kullananlarla, Pelitköy Belediyesi ilgilileriyle, şimdiki yeri işletenlerle konuşmalar programı ortaya koydu. (Belediye bu yeri işletme işini, her yıl açık arttırmayla bir işleticiye veriyordu. O yılki işletici köydendi.) Bu programı özellikle kullanıcılarla tartıştım. İçme suyunu, gereğı gibi, kendim de kullanarak tüm gereksinimleri yaşadım.

Bu programın en önemli bulduğum yönü şuydu:

A. İlk aşamada oda olarak, yalnızca bir çevre duvarı ve çatı yapılacak. Burası, çevreden görünmeden, bir ağaç altını kullanır gibi, kullanılacaktı. Bir pişirme yeri, bir ayakyolu ve yıkanma yeri, yataklar için önü perdeli bir yüklük olacaktı.

Bu birimde, bir kişiden altı kişiye dek kalınabilecekti. Oda tutarı 150 TL olacaktı. Odayı altı kişi kullanırsa yatak tutarı 25 TL'sına gelebilecekti.

B. İkinci aşamada (ya da başlangıçta odaların bir bölüğünde) doğramalar da takılacaktı. Bu odaların tutarı buna göre artacaktı.

C. Üçüncü aşamada, odaların döşemleri de

(mobilyaları) yapılacaktı. Böylece her çizgiden, her gelir diliminden aileler için olanaklar sağlanacaktı.

D. Yapı yöntemi, 1-2 aylık birlikte çalışmadan sonra, yerli ustaların denetiminde köylülerce yapılabilecek gibi düşünülmüştü. (Yöntemin Bayındırlık Bakanlığı yöntemleriyle uyuşmayacağı, Bakanlığın birim fiatlarının kullanılamıyacağı, bu nedenle de 2490 sayılı yasaya göre eksiltme yapılamıyacağı ortadadır.) Aşamalı gerçekleştirme olanağı çözümlenmişti. Köylüler isterlerse ileride belediyeden kalıpları kiralayarak kendileri de ev üretebileceklerdi.

Pelitköy tasarımıyla verilen örnek, kullanıcıyla birlikte programın yapılması, bütün olanakların kullanıcıya göre ayarlanmasıdır. Onun ödeme gücünden yola çıkılması; giderek yapıma katılması olanağı yaratılmasıdır.

Toplum yapısının sağlığı, insancılık, mimarlığın kendisinden her zaman daha önemlidir.

Okuyucu, «pekiyi, sonra ne oldu?» diye elbette soracaktır.

İller Bankası yöneticileri de işin can alıcı yerinde anlayış gösterdiler, yardımcı oldular. Eksiltme yönteminde, belediyeye uygun gelebilecek bir yol bulabileceklerini söylediler. Buldular da... İş belediyeye «ihale» edilecekti. Belediye, köydeki ustalarla ve köylülerle oluşturulacak taşaron birimlerine işi yaptıracaktı. Biz de, mimarlık işliği olarak, köydeki ustaları iş cinslerine göre örgütleyecektik. İşleri onların alması sağlanacaktı. Başlangıçta (2-3 ay) biz de yapı eylemine katılacaktık. (Tüm tasarım armağan olarak yapılmıştır. Uygulamada da çalışmaya göre usta yevmiyesi alınacaktı.) Buna karşın, Belediye bu işle birlikte tüm yapı işlerini de denetleyecek bir mimarla anlaşmalıydı. Çok büyük ödeme gerekmemesi için, bu mimar, haftanın belirli günlerinde gidip gelebilirdi. (Böyle bir mimar da İzmir'den bulunmuştu.)

Belediye Başkanı bu yöntemle karşı çıktı. Onun için, «iş i ihale ettim bitti,» demek daha kolaydı. Bizim önerdiğimiz yolla (kendi söylediği gibi) 8-10 değişik taşaronla uğraşacaktı.

Sonradan, belediyenin kimi olanaklarını, kendi özel işlerinde kullandığı için bir soruşturmaya konu olan bu kişi, doğrudan karşı çıkmadan iş i eksiltme yoluna kaydırmaya çalışıyordu.

Oysa, belediye meclisi ile yapılan toplantılarda, onların da bizim önerimiz koşutunda düşündükleri saptanmıştı.

Konu bu aşamadayken, 12 eylül 1980'den sonra belediye başkanı görevinden alınmıştır. İş şimdilik öylece beklemektedir.

EDİRNE TOPLU KONUT ÖRNEĞİ

1973 yılı ortalarına doğru, o günlerin valisi sayın Mustafa Karaer'in çağrısıyla, Edirne'de toplu konut konusu başlamış oldu. Bin evden oluşacak bir yerleşme için, Edirne'de evi olmayan Edirnelilerin oluşturduğu bir «kooperatif» kurulmuştu. Katılanların uğraşı dalı, gelir dağılımı Trakya kesitine uyuyordu. Çözüm için aranıp bulunacak yolların genel geçerlikleri olabilecekti. Bir örnek oluşturabilecekti. İşi (doğrudan bana verilmek isteniyordu) üstlenmedim. Yönetim Kurulunu, önce araştırmanın gerekliliğine, giderek zorunluğuna inandırdım. 1974 yılı ocak ayında, bu araştırmayı istediklerini bildirdiler.

Ankara'da, Cevat Geray'ın, Tevfik Çavdar'ın, Doğan Ergun'un, Emre Kongar'ın ve kendi çalışma takımımın (mimar, mimarlık tarihçisi, statik mühendisi, tesisat mühendisi, elektrik mühendisi, keşif uzmanı) katıldıkları bir yuvarlak masa toplantısı düzenledim. İki toplantı yapıldı. Bu toplantılarda, araştırma yöntemi, çalışmaya kimlerin katılacağı saptandı.

Edirne'liler konuyu ağırdan aldıkları için, ancak 1974 yılı kasım ayı sonunda, Tevfik Çavdar'ın, Prof. Zafer Başak'ın, Doç. Dr. Emre Kongar'ın ve benim katıldığımız takım çalışmaya başladı.

Bu takım önce Edirne'yi, sorunlarını tanıdı. Sonra, Ankara'da çalışarak, kooperatif üyelerine (kullanıcılara), onların yaşama alışkanlıkla-

rını, isteklerini ortaya çıkarmak için sorulacak soruları saptadı.

Yaşamın bütün boyutlarına uzanmağa çalışan, 12 daktilo sayfasını dolduran soruları soracak, karşılıklarını saptayacak kişiler iki günlük bir eğitimle yetiştirildiler. Alman karşılıklar elektronik aygıtlarla işlendi. Çıkan sonuçlar, değişik disiplinler açısından yorumlandı. Böylece bu kişilerin tüm yaşama alışkanlıklarını, gereksinimlerini, olanaklarını, isteklerini, beklentilerini elden geldiğince tanıdık. Gelecekleri üzerine sözüm ona varsayımlar yapabilecek duruma geldik.

Bu gereksinim saptamasının ardından bir program önerisinde bulunduk. (200 sayfalık bir kitap oluşturan bütün bu bilgileri, tüm yönetim kurulu üyelerine ve ilgilere sunduk.)

Kooperatiften, 1973 sonuna dek gene bir ses çıkmadı. Arsa sorununu bir türlü çözememişlerdi. (Almak istedikleri yere, değerinden çok para ödememek için arsa ofisine başvurmuşlardı. Arsa ofisi bu işi çözünceye dek uzun süre geçmiş, yapı gereçleri tutarları kat kat artmıştı. Ayrıca kooperatifle arsa sahipleri arasındaki ilişkiler de kötüye gitmişti.) Arsa konusu çözümlendikten sonra, yönetim kurulu, İstanbul'dan, Tapu-Kadastro işleriyle uğraşan bir kişiyle anlaşmış... Bu kişi yanyana, ard arda dizilen tek tip bloklar için «parselasyon» yapmış... Bütün araştırma çalışmalarımız boşa gitmişti. (Bugün bile raporumuzu doğru dürüst okumuş bir yönetim kurulu üyesi var mıydı diye düşünüyorum.) Oysa gerçekten ilginçti saptadıklarımız. Örneğin, piyasada yapsatçıların gerçekleştirdikleri «apartman daireleri»nin banyoları bile, bizim yıkanma alışkanlıklarımıza, kullanıcıların isteklerine uymuyordu. (Müslümanlık akarsu ile yıkanmayı buvurur. Kimse, banyo teknesine su doldurup içine girmemektedir. Tekne içinde ancak gene döküne döküne yıkanmaktadırlar.) Diledikleri ortak kullanımların hiçbiri yoktu. Tarım toplu-

mu alışkanlıkları sürüyordu. Ancak, en çok bir ya da iki kuşak sonra işleyim toplumuna dönüşüleceği sezinlenebiliyordu. Genelde «batılılaşarak» ev içi yaşama biçimimiz değişti sanılıyordu. Oysa saptadıklarımız, kötü moda etkilenmeleri dışında, temel değişikliklerin sanıldığı ölçüde olmadığını gösteriyordu. Büyük ailenin parçalanmasının getirdiği sorunların hiç birisi çözümlenmemiştir.

Şimdi, bu parselasyona göre, her katta iki daireli, üç katlı bir kitle çözümü isteniyordu. Mimarlar Odasına başvurup bu büyüklükte (metre kare olarak) iş yapabilecek mimarlık bürolarından onunun adları istenmişti. Mimarlar Odasının verdiği adlar arasında benimki de vardı. Ben, yaptırılan parselasyonun unutulurak yeni kent tasarımı (mevzii imar planı değişikliği) yapılması koşuluyla öneri verdim. Beni seçtiler.

Tasarıma başlamadan önce, sayılama uzmanı, sosyal planlamacı sayın Tefik Çavdar'ın danışmanlığıyla yönetime katılma konusunu işledik. Ve bunu kooperatife sunduk. Syn. Tefik Çavdar'ın yazdığı yönetime katılma konusunu burada kısaca özetleyeceğim:

600 konutu aşacak yeni bir yerleşmenin, yönetim sorununu birlikte getireceği ortadadır. Ötedenberi alışlagelen yasal yönetim modellerinin (muhtar ve benzeri) bu türlü çağdaş yerleşmelerde yetersizliği de bellidir. Bu yetersizliğin temel nedeni, çağdaş yerleşmelerin, birlikte (ortak) yaşamadan kaynaklanan yeni gereksinimlerine, bugünkü yerel yönetim yasalarının ve bu yasaların oluşturduğu örgütlerin karşılık getirememesidir. Var olan yerel yönetim yasaları, birlikte yaşayan bireylerin yönetime etken katılımlarını engellemekte ya da en azından kısıtlamaktadır. Bunun sonucu yabancılaşma (bireyin yaşadığı toplumsal ve fiziksel çevreye yabancılaşması) olmaktadır. Böylece konutlar çevreden koparılmış, akşamdan akşama sığınılan birer barı-

nağa dönüşmektedir. Konut, bireyin içinde uyumla yaşadığı, mutluluk bulduğu bir yer olmaktan çıkıp yalnızca bir mülk, spekülâtif hesapların konusu bir «mal» bir «meta» durumuna düşmektedir. Konutun ancak çevresiyle birlikte var olabileceğini kavramak, ürkütücü sonuçlardan kaçınabilmek için ilk koşuldur. Demokratik katılım, bir yerleşmede yaşayan bireylerin o yerleşmenin yönetimine her aşamada, herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın katılması biçiminde, genel anlamda bir tanımdır. Sorun olarak yönetime katılma biçimine indirgenebilir. Ancak, yönetime katılım, belirli zaman aralıklarında yapılan toplantılara katılıp, oy verme biçiminde ele alınmamalıdır. Bu yöntemi, demokratik katılımı şu başlıklarla ele almak, onu açıklamak açısından yararlı olabilir:

Kararlara katılım.

Yönetimin denetlenmesine katılım.

Parasal katılım.

Bedensel katılım.

Yönetime katılımın sağlanması yeni bir örgütlenme biçimine bağlıdır.

Edirne'deki yeni yerleşmeye ilişkin örgütlenme önerimiz kabaca şöyleydi:

KONUT TEMSİLCİLİĞİ

İçinde 6-8 ailenin oturduğu her blok için bir temsilci seçilecektir. Bu temsilci, söz konusu bloğa ilişkin sorunları ya kendi çözecek, ya da çözüm için konuyu bir üst kuruluşa götürecektir. Bu yolla, düşünce ve eleştirilerin iletilmesi de sağlanacaktır.

KOMŞULUK YÖNETİMİ

Konut temsilcilerinin katılıp oy yetkisinde olacakları, 30 konutluk yöreyi içeren «ya da temsil eden» bir yönetim birimidir. Komşuluk yönetiminin başkanı 30 hane tarafından seçilecek ve 6 konut temsilcisiyle birlikte 7 kişilik bir *Komşuluk Yönetim Kurulu* oluşacaktır. Bu yönetim kurulu, komşuluk biriminin kendi iç sorunlarını çözümleyecek, komşuluk birimiyle daha üst kuruluşların ilişkisini kuracaktır.

SOKAK KONSEYİ

Üç komşuluk birimi (bir sokağın çevresindeki tüm konutlar) bir sokak konseyini oluşturacaklardır. Bu konseyin başkanı, üç komşuluk birimi içine girecek konutlarca seçilecektir. Komşuluk birimlerinin başkanları ve komşuluk yönetim kurullarının kendi aralarından seçecekleri birer kişiden oluşan 7 kişilik bir yönetimi (konseyi) olacaktır. Bu konsey, sokağa ilişkin tüm sorunların çözümüyle ilgilenecektir. Sokağın sorunla-

rını ve eleştirilerini mahalle konseyine yansıtmaktadır.

MAHALLE KONSEYİ

Sokak konseylerinin başkanlarından ve tüm mahalleli tarafından seçilecek bir başkandan oluşacaktır. Mahallenin tüm sorunlarıyla ilgilenen bir kurul olarak her alanda çalışmalarını sürdürecektir.

Burada söz konusu olan Cumhuriye Mahallesi Kooperatifi, ana sözleşmesine göre, bir yapı ve ona ilişkin bir hizmet kooperatifidir. Bu niteliği, kooperatif konutlarının yapılmasından sonra da sürdürülecektir. Yerleşmede konutlar dışındaki tüm ortak kuruluşların sahibi kooperatiftir. Bu durum kooperatife ve doğal olarak yerleşmedeki konut sahiplerine büyük ekonomik olanaklar sağlayacaktır. Kooperatif, konut yapımı yanı sıra, konut yapımı bittikten sonra da şu işleri yapmak için kendi iç örgütlenmesini düzenliyecektir:

Dağıtım hizmetleri

Ulaşım hizmetleri

Yakıt, su v.b. gibi hizmetler

Çevre hizmetleri

Ortak kuruluşların işletilmesi

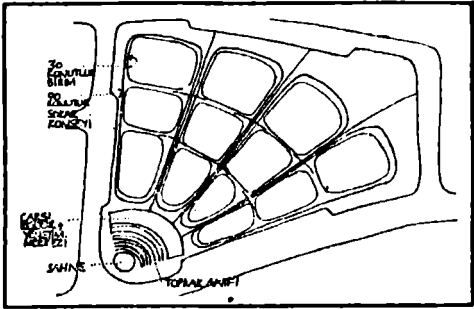
Bütün bu hizmetlerin görülebilmesi yönünden, kooperatif yönetim kuruluyla mahalle konseyinin birlikte çalışmaları zorunludur. Bu ortak çalışma, iki kurulun üyelerinden oluşacak bir üst konseyin oluşturulmasıyla gerçekleşebilir. Ne var ki bunun, soruna çok biçimsel bir yaklaşım olduğu unutulmamalıdır.

Mahalle konseyinin akçalı desteğini kooperatif sağlayacaktır. Kooperatif ve mahalle konseyinin genel kurullarının birlikte yapılması, kooperatif ve konsey bütçelerinin aynı genel kurulda onaylanması, işbirliği açısından önemlidir.

Mahalle konseyi ile kooperatif yönetim kuru-

lunun aynı kişilerden oluşmasının sağlanması da bir çözüm yolu olarak düşünülebilir. Ancak bu durumda, yasal gerekçeler açısından ayrı temellere oturan bu iki kurulun birleşmesinde kimi sakıncalar ortaya çıkabilir. En gerçekçi yaklaşım, kimi hizmetlerin görülmesinin kooperatifin sorumluluğuna bırakılması; fakat mahalle konseyinin yapacağı işlere ilişkin akçalı sorunların yerleşmedeki hanelerin parasal katkılarıyla çözümlenmesi olabilir. Bütün bu örgütlenmeye ilişkin yasal çerçeve, yerleşmenin gelişim aşamasında gerçekleştirilebilir.

Bu yönetime katılma modelinden, yerleşme önerimiz doğdu. Bu öneri, ortada bir forum alanı ve onun çevresindeki ÇARŞI (agora)dan oluşan merkeze yaya yollarıyla bağlanan, örgütlenmeye göre basamaklandırılmış birimlerden oluşuyordu:

Tüm anket araştırmalarına, değişik dallardan uzmanların ve benim yerinde çalışmalarımıza, saptanan yönetime katılma biçimine dayalı olarak önce «programı» oluşturduk. Bu programa göre, uzun süre Edirne'de bulunmuş, (çalışma başlayalı üç yılı geçmişti) koşulları, sorunları tanımış kişiler olarak konut tasarımlarını yaptık.

Tasarımları 1/20 modellerle ve çizimlerle anlattık. Bütün bunlar, doğal olarak önce, yönetim kurulunun onayından geçti. Daha sonra da Edirne'nin ortasında bir bankanın salonunda sergi-

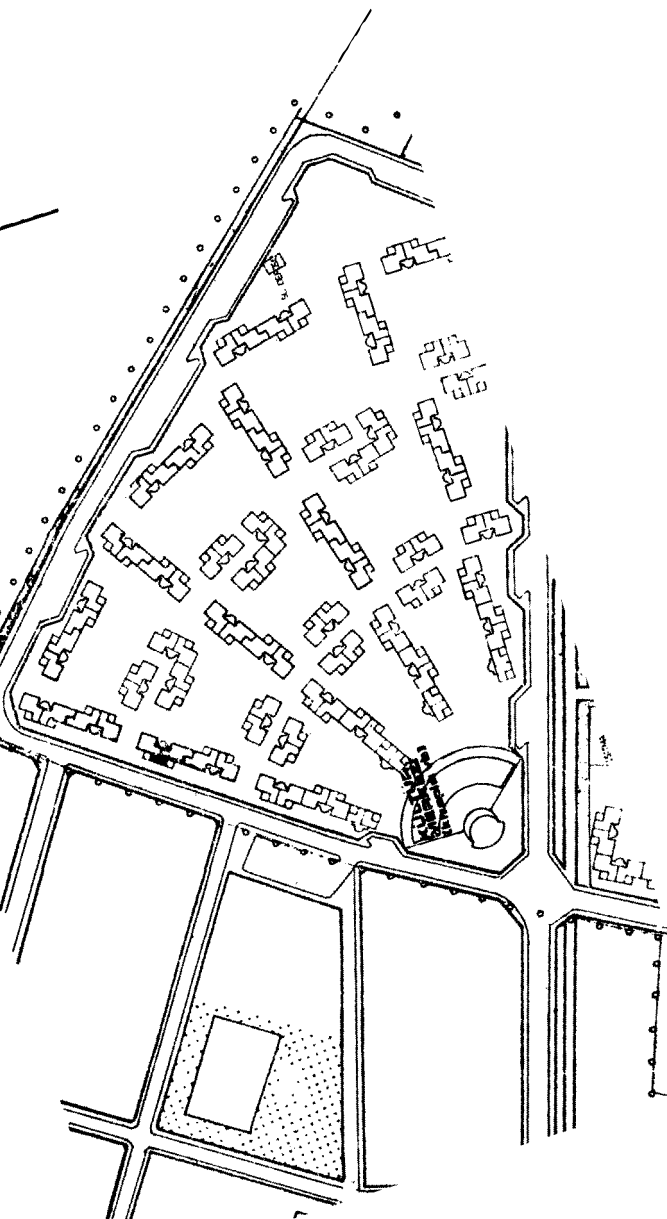
lendiler. Kooperatifin ortakları düşüncelerini yazıp, sergi yerindeki bir kutuya attılar. Sergi, bir aya yakın süre açık kaldı. Sonunda kutu açıldı. Görüldü ki, ortaklardan % 66'sı tasarımı olduğu gibi onaylıyordu. % 12'si kimi küçük değişiklikler istiyorlardı; «şuraya da pencere açılsın, şuraya da kapı konsun» gibi... % 12'si de herşeyin aynı kalması koşuluyla, ölçülerin büyütülmesini istiyorlardı.

Bütün bu düşüncelere göre tasarım yeniden gözden geçirildi. Değişiklikler yapıldı. Kullanıcının tasarıma katılımı böylece ancak eleştiri yoluyla sağlanabildi. Bu sayıda ve ortakların durumunda şimdilik başkası da olası değildi.

Uygulama çizimleri yeniden 2 aylık bir piyasa araştırmasından sonra yapıldı. 6 değişik uygulama yöntemi çizilip, kuruslandırıldı. Seçim, yönetim kuruluyla birlikte yapıldı. Ne yazık ki önerimize uyarak, işi, kooperatifin kendi kuracağı bir örgütle uygulamaya yanaşmadılar. Sorumluluktan çekindiler. Bütün bu türlü işlerde olduğu gibi «eksiltmeye» çıkardılar.

Yüklenici işi alır almaz değişiklik önerileriyle geldi. Örneğin, önyapım merdiven basamakları yerine, yerinde dökmeyi öneriyordu. Daha ucuz olmasa bile aradaki artışı o karşılayacaktı. Çünkü, önyapım basamakları oturtabilmek için tüm yapının yüksekliklerine özen göstermesi gerekiyordu. Bu ise titiz işçilik yüzünden onun kazancını önleyebilirdi. Yönetim kurulu üyelerini de etkiledi... 1973 yılından beri en az 5-6 kez değişen yönetim kurulu üyelerine her şeyi yeniden anlatmağa çalışsam da, çoğu kez yetersiz kalabiliyordum. Anlatmağa zorunlu olduğum kimselelerin, konuyla yakından uzaktan bir ilgisi yoktu. Üstelik, küçük bir toplumda, böyle milyonlar tutarındaki bir işin yönetiminde söz sahibi olmak durumu, onlarda kimi ruhsal değişiklikler de yapabiliyordu.

Uygulama sürmektedir. Gerçekten de kötü olu-

yor. Türkiye'deki fiatlara ayak uydurmanın zorluğunu herkes kendi yaşamından bilmektedir. Bir yükleniciden beklenebilecekler de, bu durumda çok kısıtlı olmaktadır. Daha doğrusu hiçbir şey beklenememektedir.

Uygulamasına başlanılan konutlar, kullanıcının isteğine uyarak, 100 m²'ye yaklaştırılmışlardı. O sırada Edirne içinde, bu konutların çıkacağı öngörülen tutarın iki katına bile satılık daire bulunamıyordu. Bu nedenle, mimarlık başarısı ölçüsünde, spekülasyon olanağı yaratılmış oluyordu. Ortakların, artan fiatların karşısında «sabit» olan gelirleri yüzünden, bu spekülatif ortama dayanmaları hemen hemen olanaksızdı. Nitekim, kaba yapının ilk katı ancak tamamlanıldığı sıralarda konutların % 30'u el değiştirmiş. Böylece, konutlar, düşünülen kimselerden başkalarının eline geçmiş oldular. Oysa, yaşamları araştırılarak program yapılmıştı. Onların olanaklarına göre yapım yöntemi seçilmişti. Sonuçta onlardan bambaşka katmandan insanlar bu konutlarda oturacaklardı.

Bu deneyim üzerine son sözü söylemeden önce genel eleştiri (buna öz eleştiri demek daha doğru olur) yapmak istiyorum:

1. Bu ve benzeri konularda, anket yapımı sırasında, soruyu soranın tutumu çok önemli olmaktadır. Daha önce Ankara'da, öğrencilerimle yaptığım bir gecekondü çalışmasında; aynı sorunun, aynı kişiye, değişik kişilerce, değişik zamanlarda sorulması sonucunda, birbirinden tümüyle değişik karşılıklar alındığını saptamıştım. Bir gecekondü sahibine evinin kaçta çıktığını sormuştuk. 12.000 TL'den 50.000 TL'ye dek değişik karşılıklar almıştık. Onunla duvar dibine çömelip sigara yaktığım, Denizli'li ağzıyla konuştuğum için, bir yasal kuruluşla ilgili olmadığımıza güven getirdiğinden, bana en doğru karşılığı vermişti. (Ya da ben öyle sanıyorum.)

Bizim yetiştirdiğimizi (!) sandığımız soru sorucuların (anketörlerin) karşılıkları ne derece doğru aldıkları benim için baştan beri kuşkuluydu.

2. Moda etkileri belirliyeabilmek için, çoğu kez çapraz sorular sormak gerekiyordu. Bu çapraz sorular çarpıkları ortaya çıkarıyordu. Başka yayınlarda da anlattığım gibi banyo teknesine evet diyenler, «sıcak su istiyor musunuz?» sorusuna hayır diyebiliyorlardı. Yaşama kültürünün tabanından kaydığı toplumlarda, kendi kesesine yalan söylemeyenler, gereksinimlerini kendi olanakları içinde ortaya koyabilenler gerçekten azdı. Bu kişilerin mutluluğunu sağlayacak programı ortaya çıkarabilmek; tekniğin, sosyolojinin dışında başka yetenekleri de gerektiriyordu. Daha da önemlisi bunu onlara anlatabilmektir. Pencere büyüklüğünü, TV'den etkilendiği «Dekora» perdeye göre artırmağa çalışan bir kadına, ölçülülüğü, gösterişçi olmamayı kocası da anlatamıyordu.

Bu ve bunun gibi konularda onlardaki yanlış etkilenmeleri aşabildiğimi sanmıyorum.

3. 1/1 ölçekteki modelle çalışmanın sağlayabileceklerinden yoksun kaldık. Buna neden, olanaksızlıklar değil, kişilerin genel anlayış çizgileriydi. Bu nedenle, tasarıma katılım ancak 1/20 modellerin eleştirileri biçiminde sağlanabildi.

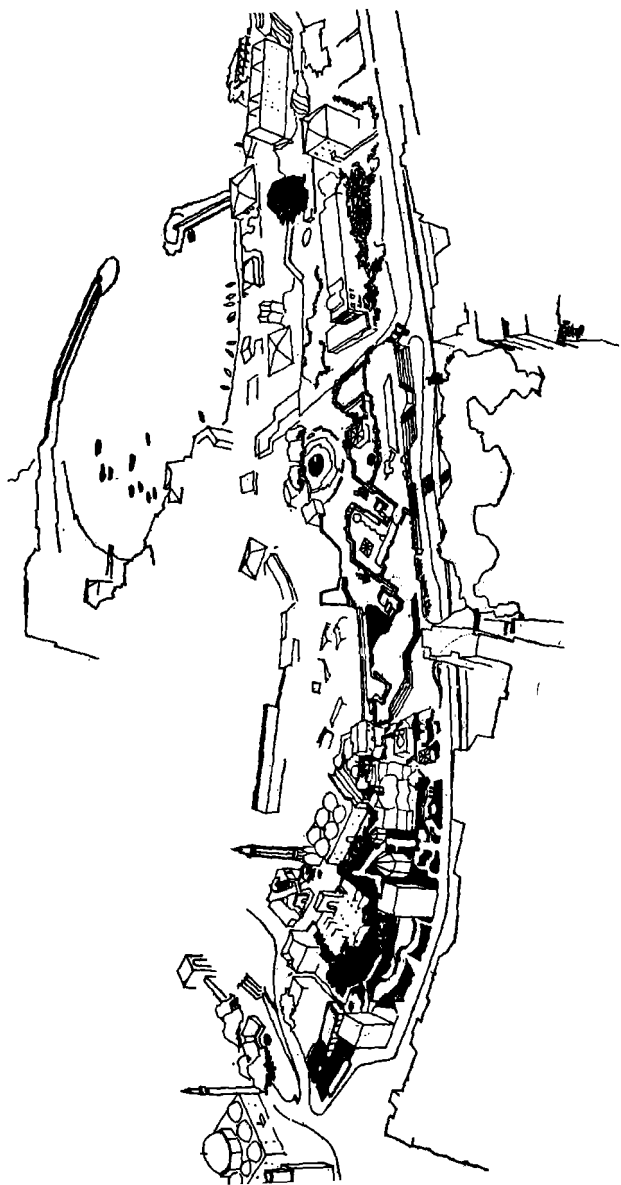
4. Yönetime katılım için düşünülen örgütlenme biçiminde, birimlerin büyüklükleri her uygulamaya ve olanaklara göre değişmelidir sanıyorum, (Danimarka Devlet Yapı Araştırma Enstitüsünün bir raporunda da bunun önemi vurgulanmıştır.) Koşullara bağlı olarak birim basamaklarının aralarındaki çizgiler kaydırılarak ayarlanabilmeli. Birimlerin yetkileri de... Amaç, duraganlaşmış örgütlere bir yenisini katmak elbette değildir. Kullanıcılara, küçük ve büyük topluluklar olarak, güçlerinin yetebileceği, altın-

dan kalkabileceklerince, doğrudan doğruya karar verme olanağı sağlanmalıdır. Bu, yerleşmedeki gruplaşmanın da esnek olması demektir. Bunu yeterince sağlayabildiğimizi sanmıyorum.

Bence, Edirne Cumhuriye Mahallesi deneyiminin, önceden de bilinen en önemli sonucu, yalnız başına mimarlık disipliniyle konut sorununa çözüm getirmenin olanaksızlığıdır. Demokratik katılım dediğimiz olayın, tasarımdan önceki aşamalarda uygulanamadığı toplumlarda, çözüm bekleyen katmanlara yardımcı olmak hemen hemen olanaksızdır.

ANTALYA'DA CUMHURİYET ALANI PLANLAMASI

Henüz sonuçlanmamış bir çalışma olmasına karşın, burada sözünü etmek istememin nedeni, konut dışında bir konunun ele alınışındaki yol seçimimizi aktarmak isteğidir. Böyle bir konuda alacağımız eleştiriler, yeni öneriler, daha iyi yolların bulunmasına yarayabilir. Konu, Antalya'nın, tarihsel merkezinin değerli görülmeyen yapılarından temizlenip, bir yaya bölgesi olarak düzenlenmesiydi. Bektaş Özyönetim İşliği olarak (C. Bektaş, C. Engin, N. Sayın, K. Nalbantoğlu, Z. Soyer) doğrudan bize verilen konuda bilinen yollarla davranmak yerine, kullanıcının işin içine girmesi yolunu seçerken bilinçliydik. Önce hepimiz uzun bir süre Antalya'da yaşayarak kenti tanıdık. Toplam 3-4 aylık sürede, ortaklaşa bir yaşam içinde neredeyse her akşam tartışarak, kimi Antalya'lıların bile bilmedikleri ayrıntılara indik. Bu arada Antalya üzerine, yıllardır süren incelemeler sonucu, bir de kitap yazıyordum. (Antalya, Antalya Belediyesi yayını. 1980) Bu kitap da bitmiş, basıma verilmişti. Bu süre içinde, programdan, yapılmak istenene dek ne varsa, çevrede herkese anlattık. Konuyu her kesimden kişiye açıyorduk. Mimardan-simitçiye, yıkıcıdan-lokantacıya herkesin tepkisini ölçüyorduk. Tasarımı, çizimlerin, perspektiflerin dışında, ilişkili tüm çevrenin 1/200 modeli olarak yaptık. Bu maketi ve çizimleri, önce panolarla bir parkta sergiledik. Sonra Belediye Meclisinde anlattık. Bütün partilerin temsilcileri düşüncelerini söyle-

diler. Belediye Meclisi üyeleri arasında, onay istediğimizi sananlar oldu. Buna göre kimi yerdi, kimi övdü. Oysa biz onay istemiyorduk; çünkü daha işimiz bitmemiştir. Yaptığımız yalnızca bir tartışma konusu ortaya koymaktı.

Daha sonra maketi ve çizimleri Mimarlar Odasında sergiledik. «Kimse gelmez» diye umut kırıcı konuşmalara aldırmadan, bir toplantı günü saptayıp ilgililere duyurduk. Yapılan toplantıya, Belediye Başkanı, avukatlar, gazeteciler, ve hemen hemen Antalya'daki bütün mimarlar katıldılar. Onlara konuyu bütün ayrıntılarıyla anlattım. Amacımızın, onları tasarıma katmak olduğunu; en küçük bir çekince duymadan her şeyi eleştirmelerini istedim. Toplantı dört buçuk saat sürdü. Dileyen herkes söz alıp konuştu. Karşılıklı tartışıldı. Belediyenin olanakları, olasılıklar da, Belediye Başkanınca dile getiriliyordu. Gerçekten çok yararlı olan bu toplantı sonunda çok değerli eleştiriler saptandı. Daha sonra konu, belediyenin danışma kuruluna da götürüldü. Onların eleştirileri de alındı. Daha da önemlisi konu tüm dedikodu boyutlarıyla Antalya'da evlerde konuşulur oldu.

Son aşama olarak, bütün bu eleştirilere göre, yeniden değişiklikler yapılacaktı. Bundan sonra da proje halkın görüşüne açılacak, tasarı, son bir kez daha gözden geçirilecekti. Ancak daha sonra gerekli kuruluşlara onay için yollanacaktı. 12 Eylül'de değişen yerel yönetimin konuya eğilmesi bekleniyor.

Bu deneyimin burasına dek en önemli yön, konuya kentlinin gösterdiği ilgi olmuştur. Mimarlar Odasında bir toplantı yapmak düşüncemizi ortaya attığımızda, yukarıda da değindiğim gibi kimileri karşı çıkmış, için için gülmüştü. «Kimse gelmez» denmişti. Oysa neredeyse gelmeyen kalmamış, gerçekten ateşli tartışmalara girişilmiştir. Böylece bir bakıma, bu tür davranışlara, konulara sahip çıkılacağı, bir yerde kanıtlanmış

olmaktadır. Yeteri saygınlık, inanmışlık içinde davranıldığında başka türlü de olmayacağına inanıyorum. Antalya deneyimi, halkın tümüyle tartışmaya doğrudan katılması yolunda gerekli bir küçük aşamadır sanıyorum.

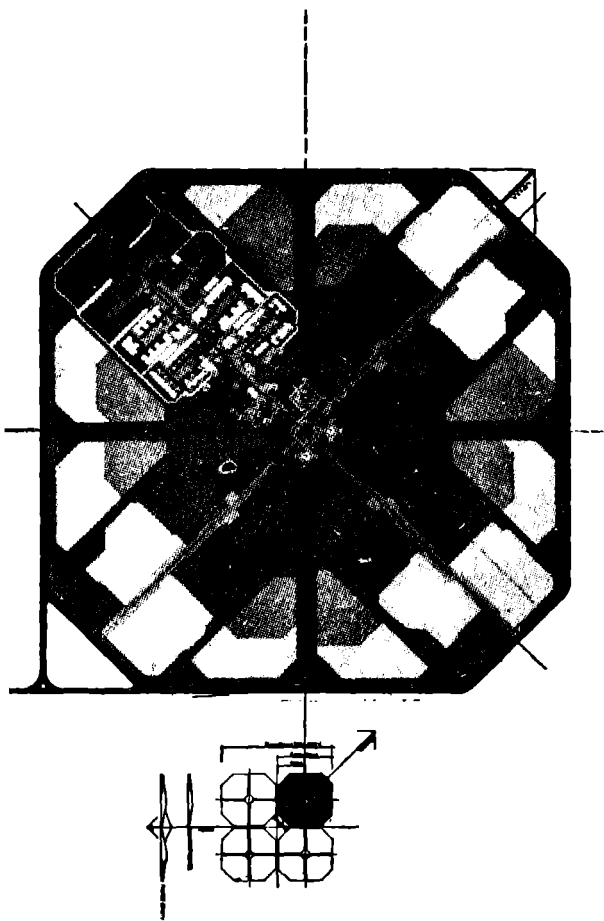
MISIR-DANDARA'DA BİR YERLEŞME TASARIMI

Yukarı Mısır'da, Dandara'da (Luxor yakınında) yapılacak yeni yerleşmeler için bir tasarım söz konusuydu. Ön tasarımı, bir Danimarka, bir de Mısır bürosuyla birlikte üstlenmişim.

Yerinde 10 günlük bir çalışmayla bütün koşulları ve gereksinimleri tanımağa çabaladım. İki Mısırlı, bir Danimarkalı mimar, ayrıca iki halkla ilişkiler adamı yardımcı oldular. Düzenlediğim rapor ilginç bulunarak ön tasarımı benim yapmam istendi. Tasarımı bir sergi düzeninde Danimarka'da gerçekleştirdim. Gerekli onaylar sağlanırsa, bundan sonrası için ilgililere önerdiğim yol şudur:

Örnek konutlar 1/1 model olarak yapılacak. Kullanıcının, istediği gibi girip çıkarak görmesine haftalarca süre bırakılacak. Bütün eleştiriler, görüşler alındıktan sonra uygulama tasarımına geçilecek. Bu süre içinde sık sık kullanıcılarla toplantı yapılarak, konunun iyice açılmasına çalışılacak.

Bu öneride, kullanıcının yalnız tasarıma değil, dilerse, uygulamaya da katılması olanağı da gösterilmiştir. Uygulama aşamalara bölünebilecektir. Yalnızca arsayı ve altyapıyı satın alabilecek kişi, dilerse tüm yapıyı kendi yapabilecektir. Ya da, taşıyıcı çatkıyı, oluşturulacak bir kuruluşa yaptıracak; geri kalanı kendisi tamamlayabilecektir. Önerilen konut bir çekirdekle başlayıp (iki oda) sekiz odaya dek büyüebilmektedir.

İlerde yapı işleri de aynı aşamalı yöntemle gerçekleştirilebilecektir.

Kentin örgütlenmesi de, eski İstanbul'un silüetinde olduğu gibi taşarımdan okunabilmektedir. Üçüncü boyutta simgesel bir gelişme kendiliğinden doğmaktadır.

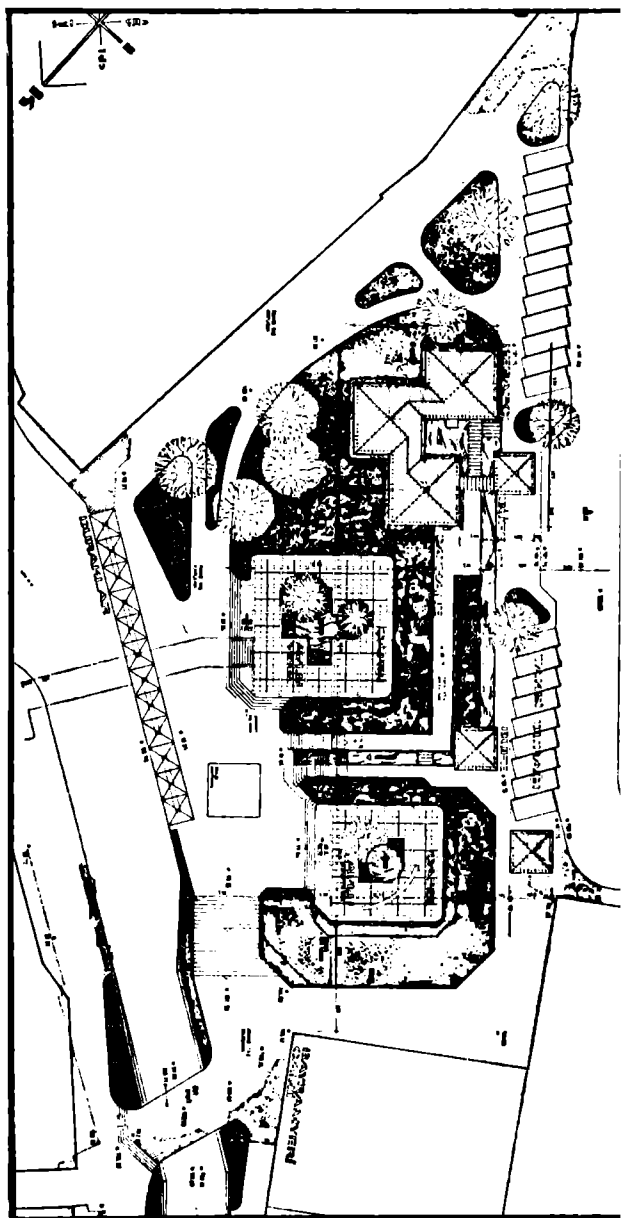
DENİZLİ-BAYRAMYERİ ALANININ DÜZENLENMESİ

Denizli Belediyesi, Denizli'den iki mimara başvurarak, kentin en önemli iki alanından biri olan Bayramyeri'nin düzenlenme tasarımını istedi. Ancak bu mimarların isteği ve önerileriyle konu 1981 martında Bektaş Özyönetim İşliği'ne getirildi.

Verilerin toparlanmasından sonra Bektaş Özyönetim İşliği ilk öneriyi oluşturdu. Bu öneri 10-12 m.'den okunabilecek kalınlıkta çizimlerle ve maketle, Mayıs sonlarında Denizli Belediyesi'ndeki bir toplantı yerinde çağrılılara anlatıldı. Toplantıya beklenenin üzerinde bir katılım oldu. (60 mimar, gazeteciler, Belediye Başkanı ve ilgilileri, Vali).

Konunun bizim saptayabildiğimiz tüm boyutlarını toplantıya katılanlara aktardım. Önerimizin yalnızca bir tartışma düzlemi oluşturduğunu; herşeyin, herkesin önerileri, hep birlikte tartışma ve kararlarıyla değişebileceğini söyledim. Hepimiz bir işlikte çalışıyormuşcasına hep birlikte tasarımıyla yapacaktık.

Toplantı saatlerce sürdü. Her dileyen söz aldı. Herkes Denizli'liydi. Aralarında eski yeni bütün imar müdürleri vardı. Sorunların içinde yaşamışlar, yaşıyorlardı. Getirilen ya da orada sunulan öneriler üzerinde tam bir yürek açıklığıyla tartıştılar. Olumlu bulunan, hepsinden onay gören öneriler saptandı. Bizim getirdiğimiz öneri genel onaya ulaştı ama gerçekten ilginç eklemelerle varsıllaştı.

Ertesi gün basın konuya geniş yer verdi.

Bu toplantıdan sonra Belediye Başkanı ilgili yerleri zorlayarak 50.000.000 TL kredi sağladı.

Uygulama çizimleri Bektaş Özyönetim İşli-ği'nce Denizli'ye bir armağan olarak gerçekleştirildi. Yapım işini bir yüklenici eksiltme sonucu 64.000.000.- TL'sına üstlendi. Uygulama şu günlerde bitmek üzere...

Alan kavramının tümüyle değiştiği günümüzde, böylesi bir denemenin, kent yaşamına katılanların bilinçlenmeleri açısından önemli değerler taşıdığına içtenlikle inanıyorum.

NOTLAR:

- (1) C. Bektaş, «Babadağ Evleri», *Mimarlık*, sayı (1981, I, II, III, IV)
- (2) C. Bektaş, *Antalya*, Antalya Belediyesi Yayını. 1980 ve *Mimarlık*, sayı 1978/1, 2, 3, 4 1979/1
- (3) *Dansk Arkitektur, 1879 - 1979.*
- (4) Şengül Ö. Gür «Mimarlık Eğitiminde Katılmalı Tasarım»
- (5) *Dansk Arkitektur, 1879 - 1979.*
- (6) C. Bektaş «Mimar Sinan'a ve Çağına Çağımızdan Bir Bakış». 1. Uluslararası Teknoloji Kongresine sunulan bildiri, 1981.
- (7) C. Bektaş *Antalya*, Antalya Belediyesi yayını, 1980.
- (8) Gramsci, Antonio. *Aydınlar ve Toplum-Denemeler*, Çevirenler: Vedat Günyol, F. Edgü, B. Onaran. «Aydınlar ve Toplum» bölümü. Çeviren: V. Günyol, sayfa 25.
- (9) C. Bektaş, «Dört Duvar Olmayan Bir Ev...» *Çevre*, sayı: 5, Sf. 56 ve *Benim Oğlum Bina Okur* Yazko Yay., 1980, Sf. 89.
- (10) C. Bektaş «Hassen Fathy'nin Yeni Gournasında» *Çevre*. Sayı 9, Sf. 82.
- (11) C. Bektaş «Mimar Sinan'a ve Çağına Çağımızdan Bir Bakış». 1. Uluslararası Teknoloji Kongresine sunulan bildiri, 1981.
- (12) Uluslararası Mimarlar Kongresi, 1928'den 1959'a dek 10 kongre toplayarak çalıştı.
- (13) *Dansk Arkitektur 1879 - 1979.* sayfa 376.
- (14) C. Bektaş - T. Çavdar «Ekonomik Düzey ve Mimarlık Pratiği» *Mimarlık*. 1976/3, Sf.: 71.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ/5

KONUNUN MİMARLIK AÇISINDAN AÇILIMI/11

Mimarlık ürünü olan sonucun oluşmasının bilinen yolu./13

Gereksinimin üretilmesi ve saptanmasında toplum güçleri./16

Demokrasi anlayışı içinde gereksinimin üretilmesinin ve saptanmasının olasılıkları./18

Kullanıcının programın saptanmasına katılımı olanakları./23

Mimarlık nerede başlıyor?/25

Tasarıma katılmayı sağlamanın ilk koşulu./28

Yapı uygulama yönteminin seçiminde, mimar ve kullanıcı yönünden denetlenebilen ve denetlenemeyen etkenler./31

Uygulayıcının seçimi./36

Tasarımın uygulanması sırasında./38

Kullanıcının değişmesi./39

Kullanıcının tasarıma katılımı çevrenin oluşmasına katılımı sağlar mı?/41

MİMAR AÇISINDAN KONU/45

Genel/47

Mimarın toplumuyla ilişkileri/52

Mimarın yetiştirme biçimi, bugünkü konumu, nitelikleri, kullanıcının tasarıma katılmasında, üzerine düşeni yapabilmesini sağlar mı?/54

Mimarın sosyal konumu, koşulları böyle bir çabaya olanak veriyor mu?/57

Mimarın yapabilecekleri./58

DENEYİM ÖRNEKLERİ/61

Önce/63

İlk deneyim/64

Pelitköy/66

Edirne'de Toplu Konut Örneği/72

Antalya'da Cumhuriyet Alanı Planlaması/84

Mısır-Dandara'da bir yerleşme tasarımı/88

Denizli-Bayramyeri Alanının düzenlenmesi/91

YUVA MI MAL MI ?

CENGİZ BEKTAŞ

Köklerinden, geleneklerinden, ne olursa olsun varolagelmiş kültüründen, doğrunun ne olduğundan birgün kuşkuya düşecek biçimde kopmuş bir toplumda, ilişkilerin sağlığını korumak gerçekten hemen hemen olanaksızdır. Özellikle, bu kopukluktan sonra varılmak istenen yerin tanımındaki, giderek yorumundaki inandırıcılık yetersizse...

ÖNEMLİ NOT :

Bu kitap basılı fiyatının üzerinde satılamaz

120 Lira